

Odnos rusko-ukrajinskog rata, konzumacije medija, geografske udaljenosti i psihičkog zdravlja u osam različitih država

---

Božiček, Stela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:076775>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ODNOS RUSKO-UKRAJINSKOG RATA, KONZUMACIJE MEDIJA,
GEOGRAFSKE UDALJENOSTI I PSIHČKOG ZDRAVLJA U OSAM
RAZLIČITIH DRŽAVA**

Diplomski rad

Stela Božiček

Mentor: Prof. dr. sc. Nataša Jokić-Begić

Zagreb, 2023

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio/la samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 04. 10. 2023.

Stela Božiček

Sadržaj

Uvod	1
Rusko-ukrajinski rat, početak i politička pozadina	1
Strah od rata	2
Posljedice rusko-ukrajinskog rata izvan granica sukoba	5
Cilj, problemi i hipoteze	9
Metodologija	10
Sudionici	10
Instrumenti	12
Postupak	16
Rezultati	17
Rasprava	21
Geografska udaljenost i posljedice rata	22
Rodne razlike	24
Posljedice rata, konzumacija medija i psihičko zdravlje	25
Implikacije, nedostaci i buduća istraživanja	28
Zaključak	30
Literatura	31
Prilozi	39
Prilog A: Demografski podaci cijelog uzorka	39
Prilog B: Vrijednosti Cronbach α podljestvica i ukupnih rezultata korištenih ljestvica prema jeziku upitnika	41
Prilog C: Prosječni rezultati na mjerenim varijablama i postoci pojedinih odgovora na pitanja povezana s konzumacijom medija	42

Odnos rusko-ukrajinskog rata, konzumacije medija, geografske udaljenosti i psihičkog zdravlja u osam različitih država

The relationship between the Russian-Ukrainian war, media consumption, geographical distance, and mental health in eight different countries

Stela Božiček

Sažetak

Rat između Rusije i Ukrajine u 2023. godini obilježio je godinu dana svog trajanja. Već su u tih godinu dana istraživanja pokazala njegove negativne utjecaje na psihološku dobrobit stanovništva tih dviju država, ali i na stanovništvo država koje nisu direktno uključene u sukob. Cilj našeg istraživanja bio je provjeriti utječe li ovaj rat i godinu dana nakon njegovog početka na stanovnike Turske te sedam država Europe (Poljske, Srbije, Hrvatske, Grčke, Italije, Francuske i Španjolske). Naše je istraživanje transverzalno te provedeno na prigodnom uzorku odraslih osoba od 18. do 40. godine ($N = 808$) u periodu od 22. svibnja do 24. srpnja 2023. Kao mjere utjecaja rata korištene su Ljestvica straha od rata (FOWARS) i Ljestvica upornog razmišljanja o ratu (WPTS). Više razine straha pokazivale su žene, dok su muškarci izvijestili o češćoj konzumaciji ratnih vijesti. Uporno razmišljanje o ratu javlja se jednako kod oba roda. Na mjerama konzumacije medija te trenutnog utjecaja rata uočene su statistički značajne razlike između država, no one nisu proizašle iz geografske udaljenosti država od područja sukoba. Osobe koje se više boje rata pokazivale su manje zadovoljstvo životom, lošije psihičko funkcioniranje procijenjeno podljestvicama DASS-21, lošiju toleranciju neizvjesnih situacija te više upornih misli o ratu. Oni sudionici koji češće doživljavaju uporne misli o ratu također pokazuju više simptoma depresije, anksioznosti i stresa, manje zadovoljstvo životom, više izraženu netoleranciju neizvjesnosti te češću izloženost vijestima povezanih s ratom, ali i češće pretraživanje istih. Povezanost između konzumacije medija i straha od rata nije bila značajna. Na kraju istraživanja opisali smo u čemu je njegova važnost, ali i nedostatke koje smo uočili te neke prijedloge za buduća istraživanja utjecaja ovog oružanog sukoba na daleko udaljene građane.

Ključne riječi: rusko-ukrajinski rat, strah od rata, uporno razmišljanje o ratu, izloženost medijima, psihološka uznemirenost

Abstract

In 2023, we have marked one year since the beginning of the Russian-Ukrainian war. Research have already shown its negative effects on the populations of these two countries as well as the populations of countries not directly involved in the conflict. Our aim was to assess whether the war still affected the residents of Turkey and seven European countries (Poland, Serbia, Croatia, Greece, Italy, France, and Spain) one year after its onset. Our cross-sectional study was conducted from May 22 to July 24, 2023, on a convenient sample of adults aged 18 to 40 ($N = 808$). The impact of the war was measured with the Fear of War Scale (FOWARS) and the War Persistent Thinking Scale (WPTS). Women showed higher levels of fear, while men reported more frequent consumption of war news. Persistent thinking about war occurred equally in both sexes. Statistically significant differences between countries were observed on the measures of media consumption and the current impact of the war; however, they did not arise because of the geographical distance of the countries from the conflict area. People who are more afraid of war showed less satisfaction with life, worse psychological functioning assessed by DASS-21 subscales, worse tolerance of uncertain situations, and more persistent thoughts about war. Those participants who more often experience persistent thinking about war also show more symptoms of depression, anxiety, and stress, lower life satisfaction, a more pronounced intolerance of uncertainty, and higher exposure to war-related news, as well as more frequent searching for information about it. The association between media consumption and fear of war was not significant. In conclusion, we explained the importance of the study and its limitations and offered some suggestions for future research.

Key words: Russian-Ukrainian war, fear of war, persistent thinking about war, media exposure, psychological distress

Uvod

Rusko-ukrajinski rat, početak i politička pozadina

Diljem svijeta početak 2022. godine obilježile su važne društvene promjene. Nakon gotovo dvije godine od proglašenja početka pandemije bolesti COVID-19, države su postepeno počele popuštati restriktivne mjere za sprječavanje širenja zaraze; ukidati nošenje maski, otvarati javne prostore, ali i svoje granice za cijepljene ili testirane građane (Ellyatt, 2022). No, dok se u društvu osjećao porast optimizma oko izlaska iz strogih pandemijskih mjera, sve su se češće mogle čuti priče oko rasta političkih tenzija u Istočnoj Europi. Od samog početka neovisnosti, Ukrajina se politički usmjerila na priključivanje europskim institucijama poput Europske Unije i NATO-a, a ti su ciljevi počeli izazivati podjele između ukrajinskog i ruskog stanovništva. Političke napetosti između Rusije i Ukrajine dovele su do sukoba u 2014. godini, kada aneksija Krima postaje prvi slučaj prisilnog preuzimanja teritorija dviju država u Europi nakon Drugog svjetskog rata (Masters, 2023). Do eskalacije sukoba dolazi 24. veljače 2022., kada Rusija započinje invaziju na Ukrajinu s ciljem rušenja vlade i ukrajinskog predsjednika Volodimira Zelenskog (Bigg, 2023). Ovaj se dan obilježava kao početak, u rujnu 2023. godine još uvijek aktivnog, rusko-ukrajinskog rata.

Svijetom su odjeknule vijesti o početku rata, a medijima i društvenim mrežama počele su se širiti slike i videozapisi iz područja otvorenog sukoba. Izvještavalo se o trenutnom razvoju događaja, raspravljalo o mogućim reakcijama Zapada, ali i posljedicama koje bi one imale na svijet. Do srpnja 2023. godine broj ukrajinskih ratnih izbjeglica zabilježenih u svijetu dosegao je više od 6.2 milijuna (USA for UNHCR, n.d.). Izbjeglice su primljene u većinu europskih država, dok je najveći broj zabilježen u Njemačkoj, Češkoj, Italiji, Španjolskoj te Poljskoj, za koju se procjenjuje da je prihvatila gotovo 60% njih (Rao, 2023, USA for UNHCR, n.d.). Osim prihvata stanovništva u egzilu, europske su zemlje Ukrajini slale financijsku i humanitarnu pomoć, borbeno oružje te počele uvoditi sankcije Rusiji. Gospodarske sankcije, sa željom smanjenja sposobnosti Rusije da financira rat, bile su usmjerene na razne sektore pa se primjerice zaustavio uvoz dobara iz Rusije, ukinulo javno financiranje i ulaganje unutar te države te su velike globalne kompanije prestale u Rusiji

pružati svoje usluge (Lončar, 2022). Ove sankcije rezultirale su protusankcijama pa je Rusija, između ostalog, blokirala izvoz različitih svakodnevnih dobara poput žitarica, ulja, plina i slično. Posljedično, u svijetu dolazi do porasta cijena energije, goriva, hrane te opće ekonomske nestabilnosti. Razine inflacije, već visoke zbog utjecaja pandemije na globalnu ekonomiju, dodatno rastu diljem cijelog svijeta te direktno prelijevanje posljedica rata na područja mnogo šira od samog oružanog sukoba, postaje očito (Desalegn i sur., 2022; Euronews, 2022). Osim toga, članice NATO saveza, čija je osnovna uloga diplomatsko rješavanje sporova te očuvanje mira, sporazumom su pristale na načelo koje govori kako je oružani napad na jednu ili više članica saveza, napad na sve njegove članice (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, n.d.). Iako Ukrajina nije članica NATO-a, ona se smatra jednom od njegovih najbližih država partnera te jasno izražava želju za budućim priključenjem (Masters, 2023). Graham (2022) navodi kako bi bliska veza Zapada i Ukrajine te sankcije nametnute Rusiji mogle biti okidač za poteze ruskog predsjednika Vladimira Putina, koji bi mogli rezultirati proširenjem sukoba na druge države ili podizanjem rata na nuklearnu razinu. Sve veći osjećaj ranjivosti okolnih država može se uočiti i u smanjenju osjećaja sigurnosti u sjevernoj Europi koji je doveo do iznenadne želje Švedske i Finske, dugogodišnjih vojno neutralnih zemalja, da se priključe NATO savezu (Chatterjee, 2023).

Strah od rata

O utjecaju rata ne može se govoriti isključivo na političkoj razini jer su žrtve svakog njegovog aspekta upravo ljudi. Rat se može promatrati kao krizno razdoblje tijekom kojeg je cjelokupno stanovništvo izloženo više ili manje ugrožavajućim situacijama. Ratno okruženje postaje kolektivni i dugotrajni stresor na koji većina ljudi nije prilagođena, a traumatski događaji koji se tijekom njega doživljavaju nerijetko nadmašuju ljudske sposobnosti nošenja s njima (Milosavljević i sur., 1996, Plačko, 1999). Krizmanić (1993) navodi kako se dvije trećine sudionika u ratu, ako vrlo ugrožavajuća situacija ne traje predugo, ubrzo vraća normalnom funkcioniranju. Ipak, dio stanovništva tijekom i nakon rata osjećat će dugotrajne posljedice poput povišenih razina stresa, osjećaja krivnje jer su preživjeli, povišene depresivnosti i anksioznosti, simptoma PTSP-a itd. (Hinde, 1997; Murthy, 2006). Milosavljević i suradnici (1996, str. 446) stres izazvan ratom operativno definiraju kao:

„negativno afektivnu reakciju zasnovanu na kognitivnoj evaluaciji ratnih događaja, situacija kao opasnih, prijetjećih i stravičnih“. Ova se definicija djelomično preklapa s definicijom straha od rata kojeg Kalcza-Janosi i suradnici (2022) u svojem istraživanju konceptualiziraju kao doživljaj osobe da i sama može, na jedan ili drugi način, postati žrtva rata tj. da osjeća prisutnost nekog oblika vanjske prijetnje. Ta se prijetnja može odnositi na npr. zabrinutost za vlastiti život ili sigurnost bližnjih, ali i na zabrinutost oko ekonomskih i financijskih posljedica (Barchielli i sur., 2022; Kalcza-Janosi i sur., 2022). Američka psihološka asocijacija (n.d.) u svojoj definiciji straha naglašava i prisutnost fizioloških promjena poput ubrzanog rada srca, napetosti mišića i aktivacije simpatikusa sa svrhom mobilizacije organizma. U situaciji rata strah je uobičajena reakcija koja se javlja kod cijelog društva, neovisno o dobi i statusu (Lederer, 2012; prema Kalcza-Janosi i sur., 2022).

Već sada znanstvenoj su zajednici dostupna istraživanja o posljedicama invazije Ukrajine na civilno stanovništvo. Konstantinov i suradnici (2022a) govore kako je u svibnju 2022. godine 91.7% ukrajinskih izbjeglica koje su sudjelovale u preliminarnom istraživanju izvijestilo o pogoršanju vlastitog psihičkog stanja, navodeći strah, depresiju, izmorenost, nervozu i ljutnju. Žene su pokazivale veći strah, a pronađena je i povezanost između straha i religioznosti, usamljenosti, područja Ukrajine iz kojeg su iseljenici došli itd. Isto istraživanje proveli su u listopadu 2022. na novom uzorku (dio sudionika sudjelovao je u oba) te pronašli slične razine straha, sagorijevanja, usamljenosti i pogoršanja psihičke dobrobiti, ali i više razine konzumacije psihoaktivnih tvari te manje razine otpornosti. Analizirajući oba uzorka zajedno, strah od rata nije se pokazao povezan sa spolom (Konstantinov i sur., 2022b). I druga istraživanja na civilima (roditeljima te studentima i radnicima fakulteta) u Ukrajini također su pokazala povećanje osjećaja depresivnosti, anksioznosti, izmorenosti i sagorijevanja, usamljenosti, nervoze i ljutnje te konzumacije alkohola i drugih psihoaktivnih tvari (Hyland i sur., 2023; Kurapov i sur., 2022.)

Istraživanja u prošlosti isprva su proučavala zabrinutost tijekom ili u blizini ratnih događanja. Baš kao što trenutno to čine spomenuta istraživanja u Ukrajini, nekada se to odvijalo u kontekstu npr. Prvog i Drugog svjetskog rata, zbivanja u Sjevernoj Irskoj i Izraelu. U nešto bližoj povijesti znanstvena se zajednica počela zanimati za strah i brigu povezanu s

očekivanjem izbijanja rata u budućnosti, s posebnim naglaskom na nuklearni rat. U svojem su istraživanju Boehnke i Scwartz (1997), na njemačkom i izraelskom uzorku, pronašli povezanost između straha od rata i nekih osobnih vrijednosti (npr. pozitivna povezanost s dobronamjernošću i univerzalizmom) te pozitivnu povezanost između straha od rata i ženskog spola te anksioznosti (razne druge mjere psihološke dobrobiti nisu pokazale značajnu povezanost sa strahom). Osim toga, oni uvode još jedan čimbenik relevantan i za naše istraživanje. Zabrinutost zbog konvencionalnog rata bila je znatno viša kod uzorka iz Izraela, u kojem su oružani sukobi veća prijetnja nego u Njemačkoj. S druge strane, razina straha od nuklearnog rata bila je slična u oba uzorka. Autori ovo objašnjavaju idejom da bi nuklearni rat bio razarajući za cijeli svijet, zbog čega su stanovnici različitih zemalja jednako zabrinuti njime. Ovi nalazi idu u prilog ideji da na strah utječe i geopolitička te psihološka blizina samog rata. Koliko se daleko učinci traumatskih događaja mogu osjetiti, možemo naslutiti i iz istraživanja na kliničkom uzorku u Danskoj poslije terorističkih napada u Norveškoj i SAD-u. Hansen i suradnici (2016; 2017) analizom vremenskih serija ustanovili su kako su Breivikovi napadi u Oslu te 9/11 napadi praćeni znatnim porastom u incidenciji poremećaja povezanih s traumom i stresom, dok takva promjena nije pronađena za druge psihičke poremećaje. To povećanje incidencije bilo je izraženije kod napada u Oslu, što istraživači pripisuju manjoj geografskoj udaljenosti te većoj kulturalnoj sličnosti sa žrtvama.

Boehnke i Scwartz (1997) navode kako su u različitim dijelovima svijeta te u raznolikim uzorcima pronađene visoke razine straha od konvencionalnog i nuklearnog rata, no nalazi o njegovom utjecaju na psihološku dobrobit nisu toliko jednoznačni. Spominju kako su neka istraživanja pronašla gotovo zanemarive utjecaje brige oko nuklearnog rata na psihičko zdravlje. Oni ovakve neočekivane nalaze objašnjavaju idejom o mikro i makro brigama, koja govori da su brige vezane uz sebe ili osobe s kojima se blisko identificiramo (mikro brige) povezane s lošijom psihološkom dobrobiti, dok brige povezane sa širim dijelovima svijeta i društva pokazuju tendenciju prema povezanosti s boljom psihološkom dobrobiti (Boehnke i sur., 1998). Iz ovoga teoretiziraju kako bi briga o ratu (makro stresor) mogla biti zdrava reakcija na stvarnu prijetnju. Kalcza-Janosi (2022) navodi kako je ideja iza adaptivne uloge straha ta da on veću važnost daje procesuiranju negativnih informacija u svakodnevnom funkcioniranju, a posebice u kriznim situacijama, te tako povećava šanse za

preživljavanje. S druge strane, strah može motivirati izbjegavajuća ponašanja kao mehanizam suočavanja i pridonijeti dugotrajnijim povišenim razinama stresa te potencijalno dovesti do kroničnog ili toksičnog stresa koji troši resurse organizma i tijelo čini ranjivijim za psihološke, ali i zdravstvene probleme (Checkley, 1996, Kalcza-Janosi,2022). Još neka objašnjenja negativnog utjecaja straha od rata na psihičko zdravlje daju nam Hajek i suradnici (2022). Oni navode da bi strah od rata mogao povećati anksioznost oko smrti, osjećaj bespomoćnosti te pridonijeti općem pesimizmu koji potom može imati utjecaj na psihičko zdravlje. Neki istraživači negativan utjecaj rata povezuju i s porastom osjećaja neizvjesnosti (Barchielli i sur., 2022; Chudzicka-Czupała i sur., 2022). Netolerancija neizvjesnosti *“tendencija je pojedinca da mogućnost pojave negativnog događaja doživljava kao neprihvatljivu i prijeteću, neovisno o vjerojatnosti toga da će se ona dogoditi“* (Carleton, 2012, str. 940). Iako će se svi ljudi naći u situaciji neizvjesnosti koja može izazvati osjećaj anksioznosti, samo će kod nekih ta anksioznost biti značajnije izražena. To nam govori kako postoje individualne razlike u sposobnosti tolerancije situacija koje bi mogle imati prijeteće posljedice te za koje procjenjujemo da nemamo sredstva kako bi se s njima uspješno nosili. Netolerancija neizvjesnosti povezana je s brigom kao kognitivnom strategijom za prividnu kontrolu nepoznatog te može umanjiti vještine rješavanja problema kod osobe i potaknuti izbjegavanje same neizvjesnosti. Istraživanja pronalaze njezinu povezanost s različitim vrstama anksioznosti, ruminacijom, depresijom, generaliziranim anksioznim poremećajem, opsesivno - kompulzivnim poremećajem itd. (Carleton, 2012).

Posljedice rusko-ukrajinskog rata izvan granica sukoba

Spomenuta činjenica da geografska, ali i psihološka bliskost ratu utječu na posljedice koje će on imati na pojedince postaje posebno zanimljiva u sadašnjosti kada, ne samo da se rat nakon dužeg vremena ponovno geopolitički približio Zapadu, već ga je i moderna tehnologija približila svakom od nas. Iako je kroz cijelu povijest rat bio aktivan u nekom dijelu svijeta, početak rusko-ukrajinskog rata podsjetio nas je da Europa nije imuna na nasilno rješavanje međunarodnih nesuglasica i popratne migrantske krize (Poletti, 2022). Istraživanje iz ožujka i travnja 2022. pokazalo je kako je 64.8% od ukupno 1053 ljudi iz Poljske te 61.7% od 188 ljudi iz Taiwana izjavilo kako su zabrinuti da će rat uskoro izbiti i

na njihovom području. Njih 36.3% (Poljska) i 39.9% (Taiwan) misli da bi rat u Ukrajini mogao dovesti do Trećeg svjetskog rata te, istim redoslijedom, 25.9% i 43.1% da bi mogao prerasti u nuklearni rat (Chudzicka-Czupała i sur., 2022). Osim toga, ekonomska nestabilnost i visoke razine inflacije tijekom pandemije i rata postaju dodatan izvor stresa. Kod mladih, razmišljanja o budućnosti, pronalasku posla i postizanju financijske samostalnosti tijekom kriza postaju sve pesimističnija i utječu na psihičko zdravlje te generacije (Kim i Hagquist, 2018). U spomenutom istraživanju, 68.6% Poljaka navelo je kako je rat u Ukrajini utjecao na njihovu financijsku sigurnost, dok to smatra svega 12.2% uzorka iz Taiwana.

Ovaj rat karakterističan je i po tome što je jedan od prvih ratova koji se diljem svijeta može pratiti gotovo „iz prve ruke“. Službene medije te društvene mreže, preplavili su video zapisi i slike koje su snimili vojnici na ratištima, ali i civili iz mjesta koja su u središtu sukoba. Samim time, potencijalni traumatski efekti rata dolaze do ljudi koji nisu u njegovoj neposrednoj blizini. Chudzicka-Czupała i suradnici (2022) izvještavaju o tome da je u mjesecu nakon početka rata oko 50% uzorka iz Poljske i Taiwana provelo do jedan sat dnevno uz vijesti o ratu, dok je u istom mjesecu 61.7% ispitanog uzorka iz Češke izvijestilo kako je vijestima o ratu izloženo između jednom dnevno i svakih nekoliko sati (Riad i sur., 2022). Različita korelacijska, longitudinalna i eksperimentalna istraživanja o utjecaju medijskog izvještavanja o terorističkim napadima i ratu upućuju na njihov važan utjecaj na psihološke ishode poput posttraumatskih stresnih reakcija, depresije, anksioznosti, korištenja psihoaktivnih tvari, ljutnje, povišenog osjećaja prijetnje i ranjivosti itd. (Hopwood i Schutte, 2017; Pfefferbaum, 2014). Studije koje su proučavale posljedice medijskog izvještavanja o terorističkom napadu 9/11 pronašle su pozitivnu povezanost između dnevno provedenog vremena uz vijesti o napadu te psihološke uznemirenosti (Schlenger i sur., 2002). Holman i suradnici (2013) čak su pronašli da je izloženost vijestima o napadu bombom na Bostonskom maratonu šest i više sati dnevno, bila povezana s većim razinama akutne uznemirenosti od direktnog izlaganja tom napadu. Podložnije ovim utjecajima pokazale su se žene, osobe s prijašnjim psihološkim problemima te ljudi koji su bili izloženi vijestima u obliku videozapisa (Hopwood i Schutte, 2017). Jedno od objašnjenja ovakvih utjecaja je da video zapisi i slike koji prikazuju patnju, strah i sl., pobuđuju osjećaj empatije i identifikacije sa žrtvom koja dovodi do emocionalne zaraze i rezultira povišenim razinama anksioznosti i

stresa (Hopwood i Schutte, 2017). Također, moguće je da spoznaja o takvim događajima u blizini izaziva generalni osjećaj prijetnje, nestabilnosti i ranjivosti ili čak uzrokuje promjene u sustavu vjerovanja u vlastitu sigurnost (Linley i sur., 2003; Rozanov i sur., 2018). U skladu s ovim je i teorija očuvanja resursa čija ideja je da sposobnost ljudi da se uspješno suočavaju s izazovima ovisi o percepciji količine dostupnih praktičnih, socijalnih i emocionalnih resursa. Budući da prijetnje širokih razmjera stvaraju percepciju gubitka resursa povezanih sa samopouzdanjem, samoefikasnošću i unutarnjim lokusom kontrole, to bi moglo rezultirati povećanjem negativnog afekta i neadaptivnog suočavanja (Hopwood i Schutte, 2017). Ovo može dodatno doći do izražaja kod osoba koje su doživjele ponovljenu traumatizaciju tj. kod onih kod kojih su ponovljeni stresori doveli do veće ranjivosti za psihičke probleme. Zanimljiv nalaz od Hopwooda i Schuttea (2017) koji bi išao u prilog ovoj ideji je da su veličine efekta utjecaja medija na psihološku dobrobit bile veće kod ispitanika s Bliskog Istoka i zajednica koje su u posljednjih pet godina doživjele tu katastrofu koju mediji pokazuju. U konačnosti, povezanost izloženosti vijestima o ratu i psihološke dobrobiti kompleksan je mehanizam i može djelovati u oba smjera. Izloženost može povećavati strah od rata i pridonositi pojavi simptoma, ali i one ranjivije osobe koje su već snažnije potresene tim događajem mogu se dodatno izlagati vijestima kako bi se npr. informirale ili kao način suočavanja sa stresom (Schlenger i sur., 2002).

Činjenica da zbog trenutne geopolitičke situacije postoji prijetnja od mogućeg naknadnog uključenja mnogih država u rusko-ukrajinski rat te činjenica da gotovo cijeli svijet osjeća njegove ekonomske posljedice i uz samo nekoliko „klikova“ svjedoči traumatskim prizorima iz pogođenog područja, potaknula je pitanje o tome koliko ovaj sukob utječe na stanovnike država koje nisu direktno uključene u njega te kako se ti utjecaji odražavaju na njihovu psihološku dobrobit. Većina istraživanja koja se bavila ovime provedena je ubrzo nakon početka sukoba. Kalcza-Janosi i suradnici (2022) konstruirali su ljestvicu za procjenu straha od rata (FOWARS) te je primijenili na mađarskom i rumunjskom uzorku u ožujku 2022. Ona se fokusira na doživljajnu prisutnost straha te popratne fiziološke reakcije na vanjsku prijetnju tj. potencijalnu eskalaciju ratnih okolnosti izvan granica Ukrajine i Rusije. Ovi su autori pronašli kako je rezultat na Ljestvici straha od rata (ukupni, ali i na obje podljestvice) pozitivno povezan s mjerama depresivnosti, anksioznosti i stresa

(ispitane s DASS-21; Lovibond i Lovibond, 1995) te mjerom netolerancije na neizvjesnost. Značajno viši strah od rata pronađen je i kod žena te kod mađarskog naprema rumunjskom uzorku. Različite mjere straha i zabrinutosti oko rata kontinuirano su, kod uzoraka iz država koje nisu uključene u sukob, pokazivale povezanost s mjerama lošijeg psihološkog funkcioniranja (Brağiel i Gambin, 2023; Hajek i sur., 2022; Mottola i sur., 2023). Važno je naglasiti da se ovi zaključci baziraju na korelacijskim analizama te ostaje otvoreno pitanje utječe li briga oko rata na psihološku dobrobit stanovnika ili su pak ranjiviji pojedinci skloniji intenzivnijim reakcijama tijekom krizne situacije.

Kada je u pitanju geografska udaljenost države, Moshagen i Hilbig (2022) potvrdili su učinak geografske blizine u percepciji prijetnje. Značajno najveću prijetnju rata osjećao je uzorak iz Poljske, a najmanju onaj iz SAD-a. Između uzorka iz Njemačke i Velike Britanije nije pronađena razlika. Kada je u pitanju anksioznost, jedino SAD pokazuje značajno manje razine anksioznosti naprema europskih država. Za kraj, u mjesecu nakon početka sukoba, količina praćenja vijesti o ratu bila je pozitivno povezana s razinom zabrinutosti te anksioznosti povezanom s ratom i ponavljajućim razmišljanjem o ratu, a značajno su anksiozniji bili ispitanici koji su kao izvor vijesti koristili društvene mreže (Surzykiewicz i sur., 2022; Riad i sur., 2022). Suprotno tome, Mottola i suradnici (2023) pronašli su kako je veća informiranost o ratu povezana s manjom razinom stresa i anksioznosti/depresije. Osim straha, kao mjeru utjecaja rata na pojedinca Surzykiewicz i suradnici (2023) konstruirali su ljestvice koje mjere anksioznost povezanu s ratom te uporno razmišljanje o ratu. Oni navode kako istraživanja pokazuju da disfunkcionalna situacijska anksioznost te ponavljajuće negativno razmišljanje koje dolazi uz nju mogu biti važni indikatori psihičkog funkcioniranja tijekom krize te su našli njihovu pozitivnu povezanost s intenzitetom simptoma PTSP-a, depresivnosti, zabrinutosti oko nuklearnog rata te negativnu povezanost sa psihološkom otpornosti. Iako se konstrukti straha i anksioznosti djelomično preklapaju, strah se aktivira kada je prijetnja trenutno prisutna, dok se osjećaj anksioznosti javlja unaprijed tj. kada se prijetnja očekuje, no opasna se situacija ne mora dogoditi (Carleton, 2012). Budući da se naše istraživanje provodi više od godinu dana nakon početka sukoba, važno je imati na umu razliku između konstrukta straha i anksioznosti te moguće različito funkcioniranje ljestvica koje ih mjere.

Cilj, problemi i hipoteze

Iz svega navedenog se može pretpostaviti da je rusko-ukrajinski rat imao munjevit i značajan utjecaj na, zbog pandemije, potresa i drugih kriznih situacija, već ranjive stanovnike različitih država svijeta. Ipak, svi su ti nalazi dobiveni u samom početku sukoba, a ne sada, kada se strahovi od direktnog uključenja Zapada i dalje nisu ostvarili, a o sukobu se, iako je on još uvijek aktivan, može sve manje čuti u medijima i svakodnevnim razgovorima. Manjak istraživanja novijeg datuma potaknuo nas je da na međunarodnom uzorku ponovno ispitamo ove posljedice rata na psihička stanja građana koji žive u drugim državama Europe.

Cilj je ovog istraživanja ispitati kako stanovnici država koje nisu direktno uključene u sukob doživljavaju rusko-ukrajinski rat više od godinu dana nakon njegova početka. Točnije, provjeriti osjećaju li mlade osobe iz Poljske, Turske, Srbije, Hrvatske, Grčke, Italije, Francuske i Španjolske strah od rata i okupira li on njihove misli te kako je to povezano s nekim njihovim osobnim karakteristikama, njihovim ponašanjem, te geografskom udaljenošću od ratne zone. U skladu s ciljem postavljeni su istraživački problemi:

Problem 1: Provjeriti postoje li razlike u strahu od rata, upornom razmišljanju o ratu i konzumaciji medija s obzirom na državu u kojoj sudionici žive i rodnu pripadnost.

H 1: Postojat će statistički značajna razlika između sudionika iz različitih država na rezultatima na Ljestvici straha od rata (FOWARS) te Ljestvici upornih misli o ratu (WPTS), ali i u količini konzumacije medija. Sudionici iz zemalja koje su geografski bliže zaraćenim državama pokazivat će statistički značajno više razine straha od rata i više ponavljajućih misli o ratu od onih koji su geografski udaljeniji od Rusije i Ukrajine te će češće biti izloženi i više sami pretraživati vijesti o ratu. Najviše razine straha, upornog razmišljanja te konzumacije medija pokazivat će Poljska, potom Turska pa Srbija. Manje od njih pokazivat će Hrvatska, zatim Grčka, a najmanje Italija te Francuska i na kraju Španjolska.

H 2: Žene će pokazivati statistički značajno viši rezultat na Ljestvici straha od rata te će značajno češće od muškaraca doživljavati uporne misli o ratu mjerene s WPTS. Također, žene će biti statistički značajno manje izložene vijestima o ratu, ali će ih aktivno značajno češće pretraživati od muškaraca.

Problem 2: Provjeriti povezanosti između straha od rata i upornog razmišljanja o ratu te netolerancije neizvjesnosti, psihičkih smetnji (depresije, anksioznosti, stresa), zadovoljstva životom i konzumacije medija.

H 3: Rezultat na Ljestvici straha od rata bit će statistički značajno povezan s rezultatom na Ljestvici upornih misli o ratu. Oni sudionici koji osjećaju veći strah ujedno će i češće doživljavati ponavljajuće misli o njemu.

H 4: Rezultati na ljestvicama koje mjere strah od rata i uporno razmišljanje o ratu bit će statistički značajno pozitivno povezani s rezultatima na podljestvicama DASS-21 i kratkoj verziji Skale netolerancije neizvjesnosti te značajno negativno povezani s mjerom zadovoljstva životom. Sudionici koji iskazuju više razine straha od rata i oni koji pokazuju češće uporno razmišljanje o ratu pokazivat će više simptoma depresije anksioznosti i stresa te više razine netolerancije neizvjesnosti, ali i niži rezultat na mjeri zadovoljstva životom.

H 5: Rezultat na Ljestvici straha od rata te Ljestvici upornih misli o ratu također će biti statistički značajno pozitivno povezani s višim rezultatom na pitanjima o količini izloženosti i pretraživanja vijesti o ratu. Sudionici koji češće doživljavaju ponavljajuće misli o ratu te osjećaju snažniji strah od rata ujedno će više biti izloženi vijestima o ratu, ali ih i češće pretraživati.

Metodologija

Sudionici

Ciljana skupina u istraživanju bili su odrasli ljudi od 18. do 40. godine života koji trenutačno žive u Poljskoj, Turskoj, Srbiji, Hrvatskoj, Grčkoj, Italiji, Francuskoj i Španjolskoj tj. državama koje nisu direktno uključene u oružani sukob. U istraživanju je sudjelovalo 920 sudionika. Ovaj se prvotni uzorak sastojao od 270 muškaraca (29.3%), 634 žena (68.9%) te 16 osoba koje su se svrstale u „ostalo“ (1.7%). Detaljnija analiza uzorka rezultirala je odlukama o izostavljanju rezultata dijela sudionika. Za početak, izostavljeni su oni sudionici koji su izlazili iz okvira željene dobne granice, odnosno oni koji su bili stariji

od 40 godina ($N = 17$). Budući da smo pretpostavili kako će u istraživanju sudjelovati i osobe koje su imigrirale u ili emigrirale iz ranije spomenutih država, prikupili smo podatke o tome gdje trenutno žive, ali i gdje su živjeli većinu svog života. Iz uzorka smo izostavili 13 osoba koje niti na jedno od ovih pitanja nisu odgovorili s jednom od osam ciljanih zemalja. S obzirom na to da je naše istraživačko pitanje usmjereno na geografsku udaljenost od otvorenog sukoba, a ne same kulturološke razlike, izostavili smo i osobe koje trenutno ne žive niti u jednoj od njih, iako su u nekoj od njih odrasle ($N = 10$). S druge strane, u uzorku smo ostavili one koji većinu svoga života nisu proveli u spomenutim državama, ali trenutno u njima žive; uz sljedeću iznimku. Unatoč tome što trenutno žive u Poljskoj, izostavljeno je sedam sudionika koji su naveli kako su većinu života proveli u Ukrajini ili Rusiji. Ne smijemo zanemariti da se u pozadini njihovih reakcija mogu nalaziti drugačiji konstrukti, ali i drugačiji mehanizmi utjecaja na mjerene konstrukte. Također je moguće i da su oni dio stanovništva u izbjeglištvu, što bi ih činilo izrazito različitom skupinom zbog iskustava koje su prošli od samog početka rata. Kao posljednji korak, iz analize podataka izostavljeni su oni sudionici koji su ispunili isključivo upitnik s demografskim podacima, budući da je su za njih nedostajali svi podaci koji bi mogli biti iskorišteni u analizama provjera hipoteza ($N = 65$).

Konačni uzorak u istraživanju sastojao se od 808 sudionika. Od njih se 102 (12.6%) nalazi u Poljskoj, 93 (11.5%) u Turskoj, 140 (17.3%) u Srbiji i 296 (36.5%) u Hrvatskoj. U Grčkoj su u istraživanju sudjelovale 52 (6.4%) osobe, u Italiji 69 (8.5%), u Francuskoj 33 (4.1%) te Španjolskoj 23 (2.8%). U ovom uzorku 3.47% ($N = 28$) sudionika nije provelo većinu života u istoj državi u kojoj je sad, a od njih 28, 13 ih se preselilo unutar naših osam država, dok ih se 15 doselilo iz drugih država svijeta (Bosna i Hercegovina, Cipar; Estonija itd.). U ukupnom uzorku od 808 sudionika, dominantno su zastupljene žene s 68.8% ($N = 556$), 29.7% ($N = 240$) je muškaraca te 1.5% ($N = 12$) osoba koje su kao odgovor označile „ostalo“. Prosječna dob sudionika izražena aritmetičkom sredinom iznosi 22.6 godina ($SD = 3.08$). Dobni raspon sudionika kreće se od 18 do 40 godina te se distribuira pozitivno asimetrično s 94.4% sudionika mlađih od 27 godina. Također, većina naših sudionika su studenti (84.3%), a detaljnije demografske karakteristike uzorka prikazane su u *Prilogu A*.

Instrumenti

Kao što je spomenuto u prijašnjem odjeljku, istraživanje se sastojalo od osam različitih anketnih upitnika. Upitnici su po svemu bili jednaki, no svaka od verzija bila je prevedena na službeni jezik država koje su bile dio našeg istraživanja. Ljestvica depresivnosti, anksioznosti i stresa -21 te Kratka skala netolerancije neizvjesnosti dostupne su na različitim jezicima pa njihov prijevod nije bio potreban, dok su za potrebe ovog istraživanja svi ostali upitnici bili prevedeni s engleskog jezika (uz jednu iznimku koja će biti opisana kasnije). Prije prijevoda, elektroničkom poštom dobivena je dozvola autora za upotrebu i prijevod njihovih upitnika u istraživanju. Zbog manjka potrebnih resursa, prijevodi nažalost nisu mogli biti provedeni dominantno korištenim metodama koje uključuju dva nezavisna prevoditelja i/ili prijevod s ponovnim prijevodom na originalni jezik (eng. „back-translations“) (Gudmundsson, 2009). U ovom su istraživanju upitnike na hrvatskom, turskom, poljskom, grčkom i francuskom preveli izvorni govornici koji ujedno tečno govore engleski jezik. Potom ih je provjerio još jedan izvorni govornik te u suradnji s prvim napravio potrebne izmjene. Upitnike na srpskom, talijanskom i španjolskom preveli su sudionici koji nisu izvorni govornici, ali tečno govore i taj i engleski jezik, a potom su ih, kao i u prvom slučaju, provjerili i nadopunili izvorni govornici.

Prvi dio istraživanja sadržavao je pitanja o demografskim podacima sudionika poput roda, dobi, mjesta odrastanja itd. te koliko su često izloženi i koliko često pretražuju vijesti o rusko-ukrajinskom ratu. Kao odgovor na ova pitanja ponuđena je ljestvica koja je sadržavala odgovore: „ 6 = *Nekoliko puta dnevno*; 5 = *Jednom dnevno*; 4 = *Nekoliko puta tjedno*; 3 = *Jednom tjedno*; 2 = *Nekoliko puta mjesečno*; 1 = *Jednom mjesečno*; 0 = *Nikada*“. Ova su pitanja preuzeta iz rada Riad i suradnika (2022, str 6), no u njihovom je istraživanju postavljeno jedno pitanje koje je glasilo: „*How frequently do you check (or are exposed to) the news of the Russian–Ukrainian War?*“. U našem su radu ona razdvojena kako bismo izbjegli dvostruko postavljeno pitanje te bili oprezni oko mogućnosti da se u pozadini ta dva iskustva nalaze različiti konstrukti. Izmijenili smo i raspon mogućih odgovora zbog pretpostavke da će više od godinu dana nakon početka rata, količina medijskog izvještavanja biti manja nego što je bila na početku sukoba, kao što je opaženo kod medijskog izvještavanja

o COVID-u 19 (Pearman i sur., 2021). Dodatno smo provjerili i putem kojih se medija informiraju o ratu te ih na ljestvici od „0 = u potpunosti nezadovoljan/a“ do „10 = u potpunosti zadovoljan“ tražili da procijene koliko su sveukupno zadovoljni svojim životom. Lauri Korajlija i suradnice (2019) ovu česticu navode kao psihometrijski opravdanu mjeru samoprocjene zadovoljstva životom.

Ljestvica straha od rata (engl. The Fear of War Scale; FOWARS) (Kalcza-Janosi i sur., 2022) konstruirana je kao mjera straha od rata tj. mogućnosti da se na neki način postane njegova žrtva. Namijenjena je za mjerenje straha kao stanja, a sastoji od dvije podljestvice. Originalna verzija upitnika sastoji se od 13 čestica. Prvih sedam čestica sačinjava prvu podljestvicu koja se odnosi na doživljajnu dimenziju straha te uključuje čestice poput: „*Strah me da svijet više neće biti sigurno mjesto*“ i „*Zabrinut sam oko ozbiljnih posljedica rata (ekonomskih, političkih itd.)*“. Posljednjih šest čestica odnose se na fiziološku dimenziju koja je ispitana česticama poput: „*Znoje mi se dlanovi kad pomislim da će rat doprijeti i do nas*“ i „*Srce mi brže kuca (puls mi se ubrza) kad pomislim da će rat izbiti i u našoj državi*“. Sudionici su stupanj slaganja sa svakom izjavom davali na Likertovoj skali od pet točaka („1 = uopće se ne slažem“ do „5 = u potpunosti se slažem“). Rezultat na pojedinim podljestvicama te ukupni rezultat u upitniku izračunava se kao aritmetička sredina odgovora na pojedine čestice. Niti jednu česticu nije potrebno obrnuto kodirati, a viši rezultat ukazuje na više izražen strah od rata. Kalcza-Janosi i suradnici (2022) navode kako je originalna ljestvica pokazala vrlo dobru unutrašnju konzistenciju unutar podljestvica ($\alpha = .88$ za obje podljestvice), ali i cijelog instrumenta ($\alpha = .91$). U našem istraživanju, zbog pogreške prilikom sastavljanja upitnika, izostavljeno je posljednje pitanje fiziološke podljestvice koje glasi „*It makes me sick to the stomach (I have nausea, stomach upset) when I think the war will break out here too*“. Zato, iako možemo uspoređivati rezultate u našem uzorku, treba biti oprezan prilikom interpretacije rezultata u kontekstu originalnog upitnika. Gotovo sve mjere unutarnje konzistencije i u našem su se istraživanju pokazale zadovoljavajuće, odnosno veće od .70 (Field, 2009), a njihove točne vrijednosti navedene su u *Prilogu B*. Nešto niže razine Cronbach alphe dobili smo na fiziološkoj podljestvici na grčkom ($\alpha = .66$) te talijanskom ($\alpha = .52$).

Ljestvica upornog razmišljanja o ratu (eng. War Persistent Thinking Scale; WPTS) (Surzykiewicz, 2022.) kratka je jedno-faktorska ljestvica samoprocjene prisutnosti upornih negativnih misli o ratu. Sastoji se od sedam čestica te sudionici na ljestvici od 1 do 5 (“1 = uopće ne; 2 = rijetko, manje od dan ili dva; 3 = nekoliko dana; 4 = više od 7 dana; 5 = svakodnevno ili gotovo svakodnevno”) procjenjuju koliko su često u posljednja dva tjedna doživljavali navedene aktivnosti. Neke od čestica glase: “*Iste misli o ratu stalno su mi prolazile kroz glavu*” i “*Postavljao/la sam si brojna pitanja o daljnjem tijeku rata, ali nisam pronašao/la odgovore*”. Ukupni rezultat dobiva se kao zbroj rezultata na pojedinim česticama, a u slučaju individualne primjene, rezultate je potrebno standardizirati transformacijom u Sten (Standard Ten) rezultate. Niti jednu česticu nije potrebno obrnuto bodovati, a viši ukupni rezultat predstavlja češće doživljavanje upornih misli. Ovaj je upitnik u originalu preuzet od autora na engleskom i poljskom jeziku pa prijevod na taj jezik nije bio potreban. Surzykiewicz i suradnici (2022) izvještavaju o visokoj unutarnjoj konzistentnosti poljske verzije upitnika ($\alpha = .93$), što je potvrđeno za sve verzije ljestvice i na našem uzorku. Jedino upitnik na francuskom jeziku pokazuje pouzdanost manju od .70 ($\alpha = .64$).

Skraćenu verziju skale netolerancije neizvjesnosti (Intolerance of Uncertainty Scale-shorter version; IUS-12) konstruirali su Carleton i suradnici (2007) prema uzoru na izvornu skalu od 27 čestica (Freeston i sur., 1994). Upitnik je namijenjen samoprocjeni razine (ne)toleriranja neizvjesnosti, sastoji se od 12 čestica te je na različitim populacijama pronađeno kako mjeri dva različita faktora; prospektivnu (npr. „*Uvijek treba misliti unaprijed kako bi se izbjegla iznenađenja*“) i inhibicijsku anksioznost (npr. „*Kada sam u neizvjesnosti, ne funkcioniram dobro*“) (Huntley i sur., 2020; Lauriola i sur., 2016; Wilson i sur., 2020). Sve su čestice postavljene u pozitivnom smjeru, a ukupni rezultat dobiva se zbrojem odgovora na svakoj čestici. Odgovori se kreću od 1 („*Uopće se ne odnosi na mene*“) do 5 („*U potpunosti se odnosi na mene*“) te viši ukupni rezultat upućuje na lošije toleriranje neizvjesnosti. Pouzdanost izvorne skale IUS-12, izražena koeficijentom unutarnje konzistencije, iznosila je $\alpha = .91$ (Carleton i sur., 2007). Poljska adaptacija preuzeta je od Mudyń (2019), no nedostaju detaljni brožčani podaci o njezinim psihometrijskim svojstvima. Prijevod i provjera psihometrijskih svojstva Turske verzije IUS-12 preuzeta je od Sariçam (2014), a njezina unutrašnja konzistentnost iznosila je .88. Srpska verzija skraćene IUS skale

razlikuje se po broju te odabiru čestica od engleske i ostalih adaptacija (Mihić i sur., 2014). Kako bismo osigurali da svi uzorci ispunjavaju jednake instrumente, odlučili smo na srpskom uzorku primijeniti hrvatsku verziju ovog upitnika. Iako je izvorni govornik učinio provjeru razumljivosti i prilagodbu srpskom jeziku, ne smije se isključiti mogućnost da u srpskoj kulturi postoji različito razumijevanje i reagiranje na neizvjesnost te da je to mogući uzrok konstrukcije nešto drugačije ljestvice za mjerenje tog konstrukta u Srbiji (Mihić i sur., 2014). Zbog mogućnosti različitog funkcioniranja čestica ovog upitnika u srpskoj kulturi, važno je biti oprezan pri interpretaciji dobivenih podataka. Hrvatsku verziju upitnika prevela je Laura Marković (2010; prema Brezak, 2018) te je koeficijent pouzdanosti u njezinom istraživanju iznosio $\alpha = .91$. Na preuzetoj grčkoj verziji skale utvrđen je koeficijent pouzdanosti $\alpha = .87$, talijanskoj $\omega = .86$, francuskoj $\alpha = .90$ te španjolskoj $\alpha = .91$ (Brun i sur., 2023; Lauriola i sur., 2016; Pineda Sánchez, 2018; Simos i Nisyraiou, 2023). Koeficijenti pouzdanosti za sve korištene adaptacije IUS-12 na našim uzorcima prelaze vrijednost od $\alpha = .83$.

Ljestvicu depresivnosti, anksioznosti i stresa -21 (DASS-21, engl. Depression, Anxiety and Stress Scale-21) konstruirali su Lovibond i Lovibond (1995) s ciljem razvoja instrumenta koji će uspješno diskriminirati emocionalna stanja depresije, anksioznosti i stresa. Upravo ta tri faktora čine njezine tri podljestvice s istim nazivima. DASS-21, samoprocjenom na ukupno 21 čestici, mjeri razine prisutnosti negativnog afekta kod ispitanika u posljednjih tjedan dana. Odgovori se daju na ljestvici Likertovog tipa s četiri stupnja (od 0 = „uopće se nije odnosilo na mene“ do 3 = „gotovo u potpunosti ili većinu vremena se odnosilo na mene“), a veći rezultat predstavlja više razine uznemirenosti. Instrument pokazuje dobra psihometrijska svojstva kod primjene na nizu različitih uzoraka te se može koristiti u kliničkoj, ali i u generalnoj populaciji (Bibi i sur., 2020). Zbog lako dostupnih prijevoda te njegove široke primjene, u našem smo ga istraživanju uključili kao mjeru trenutnih psihičkih smetnji sudionika. Budući da su razna istraživanja dovela do podijeljenih zaključaka o mogućnostima direktne usporedbe uzoraka iz različitih država, važno je s oprezom tumačiti usporedbe provedene u ovom istraživanju (Bibi i sur., 2013; Scholten i sur., 2017; Zanon i sur., 2020). Prijevodi za koje su nam dostupne mjere unutrašnje konzistencije cjelokupnog upitnika ukazuju na njihovu visoku pouzdanost, a one su iznosile $\alpha = .93$ za poljsku adaptaciju, $\alpha = .92$ za srpsku, $\alpha = .97$ za grčku te $\alpha = .90$ za talijansku

(Bottesi i sur., 2015; Jovanović i sur., 2014; Lyrakos i sur., 2011; Makara-Studzińska i sur., 2022). Svi su prijevodi preuzeti s Psihološka zaklada Australije (2022), a sve mjere interne konzistencije na našim uzorcima više su od .91 i ukazuju na visoku pouzdanost koja se poklapa s do sada spomenutim istraživanjima.

Postupak

Istraživanje je provedeno u online obliku putem platforme „*Survey Monkey*“. Prikupljanje podataka započelo je 22. svibnja 2023., gotovo godinu dana i tri mjeseca od početka sukoba, a završilo 24. srpnja 2023. godine. Poziv na istraživanje bio je podijeljen metodom snježne grude s prijateljima i poznanicima, ali i objavljen u različite *Facebook grupe* u kojima bismo očekivali veći broj mladih ljudi. Objavljen je bio u internacionalne grupe, npr. one za Erasmus+ projekte i internacionalne studente, ali i u grupe studenata raznih sveučilišta/fakulteta iz ciljanih država (npr. grupe studentskih domova). Za pomoć u širenju istraživanja obratili smo se i raznim nacionalnim i internacionalnim studentskim udrugama te direktno fakultetima u različitim gradovima svake od osam zemalja. Prvotni ciljani uzorak u istraživanju bili su studenti, no zbog nešto težeg dolaska do željene populacije te poprilično ograničenog broja prikupljenih sudionika, istraživanje smo odlučili provesti na nešto širem uzorku opisanom u poglavlju „*Sudionici*“ tj. u obradu smo uključili i one sudionike koji su sudjelovali u našem istraživanju iako nisu studenti. Zato je važno istaknuti kako uzorak u istraživanju nije reprezentativan, već prigodan. Stanovnici svake države anketu su popunjavali na materinjem jeziku, a prije samog istraživanja dana im je uputa u kojoj je ukratko bila opisana svrha istraživanja. Informirani su o potpuno anonimnom sudjelovanju i mogućnosti odustajanja od istraživanja u bilo kojem trenutku te su im omogućeni kontakti za komunikaciju s istraživačima. Svi su sudionici upitnike rješavali jednakim redoslijedom. Prvi u nizu bio je upitnik o demografskim podacima, potom *Ljestvica straha od rata*, *Ljestvica upornog razmišljanja o ratu* te na kraju *Kratka skala netolerancije neizvjesnosti* i *Ljestvica depresivnosti, anksioznosti i stresa -21*. Sudionicima je na kraju upute naglašeno da pritiskom tipke „Dalje“ daju svoju suglasnost za informirano sudjelovanje u istraživanju.

Rezultati

Statistička analiza rezultata istraživanja provedena je u Statističkom programu IBM SPSS 26.0, a deskriptivni podaci vidljivi su u Tablici 1. Prije prelaska na daljnje analize, provjerili smo normalitet distribucija dobivenih podataka. Kolmogorov-Smirnov test za provjeru normaliteta distribucije pokazao se statistički značajan za sve korištene ljestvice, što bi upućivalo na to da se rezultati dobiveni na našem uzorku ne distribuiraju normalno niti na jednoj primijenjenoj ljestvici. Ipak Field (2009) navodi kako je ovisnost o veličini uzorka jedna od manjkavosti ovog testa tj. na velikim uzorcima i manja odstupanja od normalne distribucije mogu rezultirati statistički značajnim rezultatom. Zbog toga autor navodi da je za procjenu normaliteta važno analizirati i histograme, P-P grafove te vrijednosti indeksa asimetričnosti i spljoštenosti. George i Mallery (2010) navode kako se vrijednosti indeksa asimetričnosti i spljoštenosti između ± 1.0 mogu smatrati odličnima za većinu psihometrijskih svrha, a čak se i vrijednosti između ± 2.0 u mnogo slučajeva mogu smatrati prihvatljivim (no i to ovisi o namjeni). Na temelju vrijednosti indeksa asimetričnosti i spljoštenosti (Tablica 1) te analize grafičkih prikaza distribucije rezultata, ustanovili smo da bi se jedino za rezultate na FOWARS i IUS-12 s nešto većom sigurnosti moglo reći da zadovoljavaju normalitet distribucije, dok se WPTS te DASS-21 jasno distribuiraju pozitivno asimetrično. Iz ovih će se razloga statističke analize naših rezultata uglavnom bazirati na neparametrijskim metodama.

Iz deskriptivnih podataka možemo vidjeti kako prosječan rezultat na Ljestvici straha od rata iznosi 3.3 ($SD = 0.81$). Autori ljestvice navode da rezultati viši od 2.50 ukazuju da je kod sudionika vrlo vjerojatno prisutan strah (Kalcza-Janosi i sur., 2022). Iz toga možemo zaključiti kako sudionici u našem uzorku u prosjeku osjećaju strah od trenutno aktivnog rata. Zanimljiv je i podatak da je prosječni rezultat na doživljajnoj podljestvici ($M = 3.9$, $SD = 0.78$) zamjetno viši od prosječnog rezultata na fiziološkoj podljestvici ($M = 2.5$, $SD = 1.07$). Prosječan rezultat na Ljestvici upornog razmišljanja o ratu iznosi 10.2 ($SD = 4.19$) što nam, budući da se rezultati mogu kretati od 7 do 35, ukazuje na to da se naši sudionici u prosjeku vrlo rijetko susreću s upornim mislima o ratu. Prosječni rezultati na DASS-21 uspoređeni s univerzalnim standardima za interpretiranje rezultata također nam ukazuju na prosječno

blago izražene simptome depresije, anksioznosti i stresa. Deskriptivne podatke naših varijabli za svaku pojedinu državu priložene su u *Prilogu C*.

Tablica 1

Deskriptivna statistika te podaci o distribuciji rezultata na istraživanim varijablama

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Medijan</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Skew</i>	<i>Kurt</i>
FOWARS	808	3.3	0.81	3.29	1.00	5.00	-0.17	-0.26
Doživljajna podljestvica (FOWARS)	808	3.9	0.78	3.86	1.00	5.00	-0.79	0.82
Fiziološka podljestvica (FOWARS)	808	2.5	1.07	2.40	1.00	5.00	0.33	-0.79
WPTS	775	10.2	4.19	9.00	7.00	35.00	2.15	5.88
IUS-12	742	36.8	9.37	37.00	12.00	60.00	-0.049	-0.30
DASS-21	692	17.7	13.96	16.00	0.00	63.00	0.74	-0.037
DASS - Depresivnost	629	6.0	5.36	5.00	0.00	21.00	0.85	-0.12
DASS - Anksioznost	629	4.4	4.56	3.00	0.00	21.00	1.14	0.78
DASS - Stres	629	7.4	5.32	7.00	0.00	21.00	0.49	-0.48
Zadovoljstvo životom	808	6.9	2.09	7.00	0.00	10.00	-0.82	0.70
Izloženost vijestima	808	3.5	1.68	4.00	0.00	6.00	-0.16	-0.877
Pretraživanje vijesti	808	1.5	1.75	1.00	0.00	6.00	1.00	-0.051

Legenda: *N* = ukupni broj ispitanika; *M* = aritmetička sredina; *SD* = standardna devijacija; *Min* = najmanji dobiveni rezultat na ljestvici; *Max* = najviši dobiveni rezultat na ljestvici; *Skew* = indeks asimetričnosti; *Kurt* = indeks spljoštenosti, FOWARS = Ljestvica straha od rata, WPTS = Ljestvica upornog razmišljanja o ratu, IUS-12 = Skala netolerancije na neizvjesnost-12, DASS-21 = Ljestvica depresivnosti, anksioznosti i stresa

Rezultati pokazuju kako žene ostvaruju statistički značajno više rezultate na podljestvici straha od rata od muškaraca ($M_{\text{žene}} = 3.48$, $M_{\text{muškarci}} = 2.84$, $t(794) = -10.90$, $p < .01$). Zbog pozitivno asimetrične distribucije, rodnu razliku na WPTS ljestvici provjerili smo Mann-Whitney U testom te nije pronađena statistički značajna razlika između muškaraca i žena u količini upornog razmišljanja o ratu ($U = 59098.50$, $z = -.52$, $p > .05$). Kada je u pitanju konzumacija medija, Mann-Whitney U test pokazao je kako su muškarci statistički značajno češće izložene vijestima o ratu ($U = 49521.50$, $z = -5.89$, $p < .01$) te takve vijesti značajno češće pretražuju ($U = 42083.00$, $z = -8.62$, $p < .01$). Razlikuju li se sudionici

iz različitih država na ispitivanim varijablama provjerili smo Kruskal-Wallis testom, dok je post-hoc analiza provedena pomoću ponešto strogog Dunn-Bonferroni pristupa. Budući da je riječ o neparametrijskim testovima, umjesto aritmetičke sredine, za interpretaciju post-hoc analiza koristit ćemo prosječne rangove grupa. Ona skupina koja ima najmanji prosječni rang, postiže najveći broj najnižih rezultata na mjerenoj varijabli, a njihovi iznosi za naše skupine prikazani su u Tablici 2. Rezultat dobiven na Ljestvici upornog razmišljanja o ratu statistički se značajno razlikuje ovisno o državi iz koje sudionici dolaze ($H(7) = 46.27, p < .01$). Značajno viši prosječni rang od sudionika iz Hrvatske imaju sudionici iz Poljske ($p < .01$), Turske ($p < .01$), Italije ($p < .01$) i Grčke ($p < .05$). Također, sudionici iz Italije statistički značajno viši rang imaju još i od Španjolaca ($p < .01$) te Srba ($p < .05$). Ostale razlike između grupa nisu se pokazale statistički značajnima.

Tablica 2

Prosječni rangovi sudionika iz različitih država poredani po veličini

FOWARS			WPTS			Izlož. vijest.			Pretraž vijest.		
	Pros. rang	<i>N</i>		Pros. rang	<i>N</i>		Pros. rang	<i>N</i>		Pros. rang	<i>N</i>
Tur.	573.36	93	Ital.	482.49	67	Polj.	506.35	102	Tal.	525.75	69
Grč.	456.99	52	Tur.	446.14	87	Tal.	502.51	69	Polj.	492.01	102
Srb.	431.54	140	Grč.	445.28	52	Fran.	444.53	33	Fran.	439.24	33
Polj.	411.31	102	Polj.	427.83	99	Srb.	423.48	140	Tur.	403.16	93
Španj.	400.02	23	Fran.	396.11	27	Hrv.	389.10	296	Grč.	401.59	52
Ital.	391.15	69	Srb.	378.08	132	Španj.	334.04	23	Hrv.	380.52	296
Hrv.	339.25	296	Hrv.	335.95	288	Grč.	304.01	52	Srb.	345.95	140
Fran.	326.47	33	Španj.	291.02	23	Tur.	299.92	93	Španj.	279.83	23

Legenda: *N* = broj ispitanika, FOWARS = Ljestvica straha od rata, WPTS = Ljestvica upornog razmišljanja o ratu

Razlike između država pokazale su se statistički značajne i na Ljestvici straha od rata ($H(7) = 80.42, p < .01$). U slučaju ovog upitnika, sudionici iz Srbije ($p < .05$), Grčke ($p < .05$) i Turske ($p < .01$) imali su značajno više prosječne rangove od Hrvata. Usto, statistički značajno više prosječne rangove imali su Turci naprema stanovnika Poljske, Srbije, Italije i Francuske ($p < .01$ za sve razlike) te naprema onih iz Španjolske ($p < .05$). Razlike između ostalih skupina nisu bile značajne. Statistički značajne razlike među grupama pronađene su i za izloženost

($H(7) = 67.81, p < .01$) i pretraživanje medija ($H(7) = 56.66, p < .01$). Poljaci su značajno češće izloženi vijestima o ratu od Španjolaca ($p < .05$), Hrvata, Grka i Turaka ($p < .01$ za sve troje). Turci su značajno rjeđe izloženi još i od Srba, Talijana ($p < .01$ za oboje) i Hrvata ($p < .05$). Talijani su značajno češće izloženi i od Grka i Hrvata ($p < .01$ za oboje), a od Grka su češće izloženi i Srbi ($p < .05$). Kada je riječ o pretraživanju, Poljaci značajno češće pretražuju vijesti o ratu od stanovnika Hrvatske, Srbije i Španjolske ($p < .01$ za sve), dok stanovnici Italije značajno češće vijesti o ratu pretražuju od Hrvata, Srba, Španjolaca ($p < .01$ za sve) te Turaka ($p < .05$). Ostale razlike nisu statistički značajne.

Kako bismo dobili odgovore na naš drugi problem, za početak smo izračunali bivarijatne korelacije između istraživanih varijabli koristeći Spearman Rho koeficijent korelacije, a njegove vrijednosti za naše varijable prikazane su u Tablici 3. Opažena je statistički značajna povezanost između Ljestvice straha od rata te Ljestvice upornog razmišljanja o ratu. Što su se ispitanici više bojali to su im se i češće pojavljivale uporne misli o ratu. Rezultat na Ljestvici straha od rata statistički je značajno i pozitivno povezan s rezultatima na podljestvicama DASS-21 te Skali netolerancije neizvjesnosti IUS-12, dok je značajno negativno povezan s mjerom zadovoljstva životom. Sudionici koji iskazuju veće razine straha od rata ujedno iskazuju i više razine depresivnosti, anksioznosti i stresa, manje sveukupno zadovoljstvo životom te lošiju toleranciju situacija u kojima je prisutna neizvjesnost. S druge strane, strah od rata nije statistički značajno povezan s izloženosti niti pretraživanjem vijesti o ratu. Ljestvica upornog razmišljanja o ratu statistički je značajno i pozitivno povezana s rezultatima na DASS-D, DASS-A, DASS-S i IUS-12, a negativno s odgovorom na čestici koja procjenjuje zadovoljstvo životom. Sudionici koji u posljednjih tjedan dana pokazuju više razine depresivnosti, anksioznosti i stresa te oni koji su manje zadovoljni svojim životom i imaju izraženiju netoleranciju neizvjesnosti ujedno izvještavaju i o češćim upornim mislima o ratu. Uporno razmišljanje o ratu također je statistički značajno i pozitivno povezano s obje mjere konzumacije medija. Sudionici koji češće doživljavaju neadaptivno razmišljanje o ratu češće su izloženi vijestima o njemu, ali ih i češće samostalno pretražuju.

Tablica 3*Spearman's rho koeficijenti korelacije između istraživanih varijabli*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 FOWARS	-								
2 WPTS	.40 **	-							
3 DASS-D	.32 **	.29 **	-						
4 DASS-A	.43 **	.31 **	.73 **	-					
5 DASS-S	.39 **	.30 **	.78 **	.81 **	-				
6 Zad. život	-.17 **	-.17 **	-.52 **	-.36 **	-.40 **	-			
7 IUS-12	.37 **	.21 **	.48 **	.42 **	.45 **	-.29 **	-		
8 Izloženost vijestima	-.06	.24 **	.04	-.00	.02	-.05	.06	-	
9 Pretraživanje vijesti	-.04	.37 **	.05	.01	-.03	-.04	.02	.51 **	-

Legenda: ** $p < 0.01$, FOWARS = Ljestvica straha od rata, WPTS = Ljestvica upornog razmišljanja o ratu, DASS-D = podljestvica Depresija Ljestvice depresije, anksioznosti i stresa - 21; DASS-A = podljestvica Anksioznost, DASS-S = podljestvica Stres; IUS-12 = Skala netolerancije neizvjesnosti - 12

Rasprava

Ovo istraživanje proveli smo s ciljem ispitivanja trenutnih posljedica rata u Ukrajini na odrasle osobe u državama koje nisu direktno uključene u sukob te provjere jesu li te posljedice, nešto više od godinu dana nakon njegova početka, i dalje povezane s konstruktima s kojima su bile u prvih nekoliko mjeseci. Iako su mnoga istraživanja, provedena ubrzo nakon početka rata, pokazala kako različite populacije izvan granica sukoba osjećaju uznemirenost zbog posljedica i mogućeg daljnjeg razvoja sukoba, u trenutku provedbe istraživanja nismo uspjeli pronaći niti jedan rad koji bi ispitaio trenutnu situaciju.

Ljestvica koju smo upotrijebili kako bismo procijenili trenutni strah od rata fokusira se na doživljajnu prisutnost straha od vanjske prijetnje te popratne fiziološke reakcije. U ovom slučaju prijetnju predstavlja potencijalna eskalacija ratnih okolnosti te posljedice na ekonomiju koje rat donosi (Kalcza-Janosi, 2022). Prosječni rezultat na ovoj ljestvici za naš je ukupni uzorak iznosio 3.3 ($SD = 0.81$). Budući da autori navode kako rezultati od 2.50 do

5 označavaju veliku vjerojatnost da je strah kod osobe prisutan, možemo pretpostaviti da i godinu dana od njegovog početka kod mladih u različitim državama Europe i u Turskoj u prosjeku postoji određena razina straha od rusko-ukrajinskog rata. Proučavajući rezultate na svakoj od pojedinih podljestvica, primijetili smo da naši sudionici na doživljajnoj podljestvici postižu viši prosječni rezultat od onog na fiziološkoj ($T = 2887.50$, $p < .01$). Iz ovoga možemo pretpostaviti kako sudionici nešto više osjećaju strah na emocionalno doživljajnoj razini nego što im se javljaju popratne fiziološke reakcije tijela. Analizom trenda odgovora na pojedine čestice ovog upitnika zanimljivo je primijetiti kako su sudionici najviši prosječan rezultat ($M = 4.2$, $SD = 0.92$) ostvarili na čestici: „*Zabrinut sam oko ozbiljnih posljedica rata (ekonomskih, političkih itd.)*“. Osim toga, zanimljivo je i da je prosječan rezultat na čestici „*Bojim se da će izbiti nuklearni rat*“ manji, odnosno iznosi 3.27 ($SD = 1.27$). Najviši rezultat na čestici koja se dotiče pitanja zabrinutosti oko financija mogao bi biti potvrda da je upravo financijska nestabilnost jedan od značajnijih ratom uzrokovanih stresora na stanovnike država na koje on ima indirektan utjecaj. Prosječni rezultat na Ljestvici upornog razmišljanja o ratu iznosio je pak 10.21 ($SD = 4.19$). Kada uzmemo u obzir da se mogući raspon rezultata kreće između 7 i 35, možemo vidjeti da naši sudionici u prosjeku vrlo rijetko uporno razmišljaju o ratu. Surzykiewicz i suradnici (2022) su tijekom nekoliko tjedana od početka rata na poljskom uzorku istom ovom ljestvicom izmjerili prosječan rezultat od 19.32 ($SD = 8.19$). Iako zbog razlike u uzorcima i metodologiji ne možemo direktno uspoređivati rezultate ova dva istraživanja, mogli bismo postaviti hipotezu da je s vremenom trajanja sukoba došlo do određenog smanjenja neadaptivnog upornog razmišljanja o ratu.

Geografska udaljenost i posljedice rata

Kroz povijest pokazalo se kako teroristički napadi, ratovi i ostale katastrofe imaju utjecaj na osobe koje nisu direktno sudjelovale u njima, ali i kako njihov utjecaj dopire i do ljudi izvan granica države u kojoj su se oni dogodili (Hansen i sur., 2017). Istraživanja pokazuju kako različiti čimbenici mogu utjecati na razinu uznemirenosti koju ti učinci uzrokuju, a neki od njih su geografska i psihološka bliskost događaju i njime pogođenim pojedincima te ranjivost populacije uzrokovana nedavnim iskustvom katastrofe ili nasilja velikih razmjera (Hopwood i Schute, 2016; Thoresen i sur., 2012; Wayment, 2004). Imajući

na umu geografsku udaljenost od sukoba, očekivali smo kako će se razine straha i upornog razmišljanja o ratu razlikovati kod sudionika iz različitih država. U našem istraživanju sudjelovali su stanovnici osam različitih država, a s obzirom na njihovu udaljenost od Ukrajine i Rusije (počevši od geografski najbliže države) to su: Poljska, Turska, Srbija, Hrvatska, Grčka, Italija, Francuska i Španjolska. Iako su pronađene statistički značajne razlike između uzoraka iz pojedinih država, one nisu u skladu s hipotezom da će stanovnici geografski bližih država osjećati snažniji strah i količinu upornog razmišljanja. Kada je u pitanju strah od rata, vidimo da sudionici iz Turske osjećaju statistički značajno viši strah od sudionika iz Poljske, Srbije, Italije, Hrvatske, Francuske i Španjolske. Jedino Grčka i Turska ne pokazuju značajnu razliku. Osim toga, viši strah još pokazuju stanovnici Srbije i Grčke u usporedbi s državljanima Hrvatske. Značajno viši rezultat na prisutnosti upornih misli postižu građani Italije naprema građana iz Hrvatske, Španjolske i Srbije, dok stanovnici Poljske, Turske i Grčke još pokazuju značajno češću pojavu upornog razmišljanja od Hrvata.

Kada su u pitanju razlike u konzumaciji medija između država, nije pronađeno da stanovnici država koje su bliže središtu sukoba konzumiraju više medija. Ipak, u prilog tome mogla bi ići činjenica da stanovnici Poljske značajno više pretražuju vijesti od stanovnika Hrvatske, Srbije i Španjolske. Također, od Hrvatske, Srbije, Španjolske i Turske značajno češće vijesti pretražuju stanovnici Italije. Ove dvije države također postižu i najviše prosječne rangove u izloženosti vijestima o ratu, dok najniži prosječni rang postiže Turska. Njezini stanovnici su značajno rjeđe izloženi vijestima od stanovnika Poljske, Italije, Srbije i Hrvatske, dok su stanovnici njima susjedne Grčke također značajno manje izloženi ratnim vijestima od Poljaka, Srba i Talijana.

Ovakvi rezultati ukazuju nam na to da su u našem uzorku razlike u posljedicama rusko-ukrajinskog rata na sudionike iz različitih država uzrokovane nekim drugim čimbenicima ili kombinacijom njihovih zajedničkih utjecaja. Budući da su sve uključene države, osim Srbije, članice NATO saveza te u slučaju napada agresora na jednu od njih, u rat se uključuju i ostale, moguće je da je percepcija prijetnje slična kod svih građana, neovisno koliko su udaljeni od sukoba. Sličan zaključak donijeli su Boehnke i Schwartz (1997). Iako je razlika u strahu od konvencionalnog rata, zbog njegove geopolitičke i

psihološke blizine, postojala između uzoraka iz Njemačke i Izraela, ova se razlika u slučaju nuklearnog rata izgubila te oni to pripisuju činjenici da bi u slučaju dolaska do upotrebe nuklearnog oružja posljedice bile razorne za cijeli svijet. S druge strane, pojavljuje se pitanje o tome koji su mogući uzroci razlika koje smo pronašli. Posebice je zanimljiv slučaj Turske koja je na mjeri straha značajno odskakala od većine ispitanih država. Razmišljajući o rizičnim faktorima spomenutim u ovom radu, moguća objašnjenja pronađenih razlika mogla bi biti uočena u problemima s kojima se trenutno suočavaju državljani te zemlje. Samo nekoliko mjeseci ranije građani Turske doživjeli su veoma razoran potres koji je čitavu državu učinio senzitivnijom na nove stresore. Osim toga, posljednjih nekoliko godina ova zemlja doživljava velike razine inflacije i brige oko financija. To možemo vidjeti i u rezultatima na čestici iz FOWARS, u kojoj 97.8% sudionika iz Turske označava kako se slaže ili potpuno slaže s time da su zabrinuti oko „ozbiljnih (ekonomskih, političkih itd.) posljedica rata“. Iz ovoga se javlja pitanje osjećaju li oni općenito veći strah od rata (uključujući njegovu eskalaciju) ili su njihovi rezultati više pod utjecajem zabrinutosti oko financija zbog lošeg ekonomskog stanja u državi. Osim toga, moguće je da su razlike između država više produkt psihološke blizine nego one geografske. Buduća bi istraživanja mogla provjeriti identificiraju li se sudionici sa žrtvama te jesu li im kulturološki slični, poznaju li nekoga na koga je rat imao direktan utjecaj ili jesu li na neki način pomagali žrtvama rata, bi li u slučaju eskalacije rata osjećali prijetnju neke od susjednih država i slično. Takve bi mjere psihološke bliskosti mogle dodatno objasniti različite načine na koje rusko-ukrajinski rat trenutno utječe na stanovnike različitih država koje nisu direktno uključene u sukob.

Rodne razlike

Još jedna postavljena hipoteza bila je ta da će žene doživljavati značajno više razine straha i upornog razmišljanja o ratu te da će češće samostalno pretraživati s njim povezane vijesti. Budući da istraživanja općenito pokazuju da muškarci konzumiraju vijesti više od žena (Benesch, 2012), očekivali smo kako će i u našem istraživanju oni pokazivati više rezultate na (pasivnoj) izloženosti vijestima o ratu. Ova je hipoteza djelomično potvrđena. Muškarci su se značajno manje bojali rata te su značajno više bili izloženi vijestima o njemu, ali su ih i samostalno češće pretraživali od žena. Kada je u pitanju strah, istraživanja na

početku rata dobivala su kontradiktorne rezultate. Neki autori nisu pronašli razliku između rodova (Mottola i sur., 2023; Surzykiewicz i sur., 2022), dok su drugi ustanovili da žene pokazuju intenzivniji strah i zabrinutost (Kalcza-Janosi i sur., 2022; Riad i sur., 2022), ali i snažnije emocionalne reakcije kada su u pitanju ljutnja, anksioznost, percipirana prijetnja i osjećaj empatije prema ukrajinskom narodu (Moshagen i Hilbig, 2022). Boehnke i Schwartz, (1997) teoretiziraju kako bi rodne razlike mogle biti rezultat toga što muškarci i žene pokazuju različite razine zabrinutosti ovisno o tome kojoj životnoj domeni brige pripadaju, dok Riad i suradnici (2022) kao potencijalni utjecaj navode to što žene općenito u ne-kriznim situacijama pokazuju više razine briga od muškaraca (dok se tijekom kriza te razlike gube). Ideja je da njihov uzorak iz Češke tada nije bio u direktnoj opasnosti pa razlike odražavaju uobičajene rodne trendove. Ipak svi ovi autori naglašavaju kako su za sada rodne razlike u strahu od rata nejasne te zahtijevaju dodatna istraživanja. Također, iako su žene pokazivale više razine straha, one nisu češće pretraživale vijesti. To bi moglo ukazivati kako je riječ o uobičajenim rodnim razlikama u konzumaciji vijesti, odnosno da posljedice rata nisu imale značajan utjecaj na te uobičajene razlike.

Posljedice rata, konzumacija medija i psihičko zdravlje

Odgovor na naš drugi problem potvrdio je gotovo sve pretpostavljene hipoteze. Analiza rezultata našeg uzorka pokazala je značajnu povezanost između straha od rata i mjera psihičkog zdravlja. Sudionici koji su iskazali kako osjećaju više razine straha ujedno su pokazivali i lošije sveukupno zadovoljstvo životom te više razine depresivnosti, anksioznosti i stresa u posljednjih tjedan dana. Iako su veličine efekta ovih povezanosti slične, jedino bismo onu između straha i anksioznosti smatrali umjerenom, dok bismo ostale okarakterizirali kao slabe (budući da ne prelaze .40; Akoglu, 2018). Jednako tako, što su sudionici pokazivali više razine depresivnosti, anksioznosti i stresa te manje sveukupno zadovoljstvo životom, to je bila veća vjerojatnost da će pokazivati i češću prisutnost upornih misli o ratu. I sudionici koji su osjećali viši strah i oni kojima su se češće javljale perzistirajuće misli pokazivali su lošiju sposobnost tolerancije neizvjesnosti. Takvi su nalazi u skladu s povezanostima između mjera zabrinutosti zbog rata te različitih mjera psihološkog funkcioniranja koje su istraživači u različitim državama opazili kada je rat tek počeo (Hajek

i sur., 2022; Kalcza-Janosi, 2022; Riad i sur., 2022), no dovode u pitanje zaključak Boehnke i Schwartz (1997). Oni su za procjenu psihološke dobrobiti koristili devet različitih mjera te značajnu, ali nisku povezanost dobili isključivo između straha od rata i anksioznosti kao osobine. Zbog toga su zaključili da briga o ratu vjerojatno nema značajan utjecaj na psihičko zdravlje, ali niti da lošije psihičko zdravlje uzrokuje veću brigu. Naš uzorak pak pokazuje značajnu povezanost, ne samo anksioznosti kao stanja, već i trenutnih razina depresivnosti i stresa s obje mjere utjecaja rata na pojedince. Također, naša je mjera općeg zadovoljstva životom, iako slabo, značajno negativno povezana s naše dvije varijable posljedica rata, dok Boehnke i Schwartz (1997) nisu pronašli povezanosti niti s tim konstruktom. Hipoteza o povezanosti dvije mjere utjecaja rata na sudionike također je potvrđena. Oni ispitanici koji osjećaju intenzivniji strah od rata postizali su i više rezultate na Ljestvici upornog razmišljanja o njemu.

Iako naši rezultati potvrđuju povezanost psihičkog zdravlja i reakcija na rat, oni su korelacijske prirode te ne možemo zaključiti da je upravo rat doveo do smanjenja psihološke dobrobiti kod sudionika. S jedne je strane moguće objašnjenje da strah dovodi do neugodnih osjećaja koji pridonose višim razinama stresa te u konačnosti mogu izazvati probleme s psihičkim zdravljem. Različiti autori navode razne osjećaje u pozadini tog stresa. Neki spominju kako rat može izazvati zabrinutost za prijatelje i članove obitelji, probuditi anksioznost vezanu uz smrt te pridonijeti pesimizmu (Hajek i sur., 2022). Ovo bismo mogli povezati i s opaženom izraženom zabrinutosti oko financijske situacije pojedinaca kao direktne ekonomske posljedice rata (posebice u već pandemijom oslabljenoj ekonomiji). Kim i Hagquist (2018) navode kako u usporedbi s prijašnjim generacijama, razmišljanje mladih o ostvarivanju osobnih ciljeva poput osamostaljenja i pronalaska posla postaje sve pesimističnije i to se odražava na njihovo psihičko zdravlje. Neki autori navode i generalne osjećaje bespomoćnosti (Jawaid i sur., 2022) i neizvjesnosti koji se javljaju u situaciji iščekivanja potencijalne eskalacije rata te mogu pridonijeti povećanju uznemirenosti organizma (Barchielli i sur., 2022; Chudzicka-Czupala i sur., 2022). Rezultati našeg istraživanja idu u prilog potencijalno većoj ranjivosti osoba koje lošije podnose neizvjesne situacije. Ako bismo se ponovno osvrnuli na teoriju o mikro i makro brigama (Boehnke i Schwartz, 1997), postavlja se pitanje postoji li mogućnost da su sada, kada je rat došao „na

prag“ Europe, brige o ratu poprimile karakteristike mikro briga, više nego onih makro za koje autori tvrde da su čak i pozitivno povezane sa psihološkom dobrobiti? S druge strane korelacijskog objašnjenja rezultata, moguće je da su pojedinci koji su inače skloni problemima sa psihičkim zdravljem (primjerice višim razinama depresivnosti, anksioznosti, nezadovoljstva životom, korištenjem izbjegavajućih strategija suočavanja sa stresom i sl.), ujedno i ranjiviji na stres i osjećaje koji dolaze uz rat. Jedno od potencijalnih objašnjenja mehanizma utjecaja rata na već ranjive osobe mogle bi biti negativne kognitivne sheme kojima su sklone osobe s izraženom depresivnošću. Te bi osobe mogle biti usmjerene na potencijalnu prijetnju, podcjenjivati svoje sposobnosti da se s njom suoče te negativnije razmišljati o budućem razvoju rata, što dodatno može potaknuti psihološki distres (Greening i sur., 2005; Surzykiewicz i sur., 2022). Za kraj ovog dijela valja se osvrnuti na distribucije rezultata na našim ljestvicama utjecaja rata. Ljestvica straha od rata distribuirala se normalno tj., kao što bismo i očekivali, manji dio sudionika osjećao je vrlo mali ili vrlo visoki strah, dok je većina naginjala prosječnim vrijednostima. S druge strane, rezultati Ljestvice upornog razmišljanja o ratu distribuirali su se izrazito pozitivno asimetrično. Ovaj se konstrukt tijekom pandemije pokazao snažno povezan s anksioznošću, lošijim psihičkim zdravljem, suicidalnošću, konzumacijom alkohola itd. (Lee, 2020; Skalski i sur., 2022), a Surzykiewicz i suradnici (2022) navode da bi izvor perzistirajućeg/upornog razmišljanja mogle biti kognitivne distorzije koje dovode do preokupacije prijetnjom i zajedno s podcjenjivanjem svojih mogućnosti za suočavanje, rezultiraju patološkom anksioznošću. Razlika u distribucijama ovih dviju varijabli mogla bi ići u prilog ideji da je strah zdrava i očekivana reakcija na ratne okolnosti u susjedstvu, dok se perzistirajuće razmišljanje o ratu zadržalo kao neadaptivna reakcija kod mnogo manjeg broja sudionika.

Odgovor na problem o povezanosti konzumacije medija te straha od rata i upornih misli samo je djelomično u skladu s našom postavljenom hipotezom. Strah od rata nije se pokazao povezan niti s izloženošću niti s pretraživanjem vijesti. Učestalost upornih misli o ratu je s druge strane značajno, no slabo povezana s obje mjere. Osobe koje su izvijestile kako češće doživljavaju neadaptivno perzistirajuće razmišljanje o ratu označile su i kako su češće izložene vijestima o ratu, ali i češće samostalno pretražuju te vijesti. Rezultati koje smo uočili daju nam zanimljiv uvid u potencijalne promjene utjecaja medija u situacijama u

kojima se ratni sukob provlači kroz duži vremenski period. Prosječan odgovor na izloženost ratu iznosio je 3.5 ($SD = 1.68$) tj. rezultat između odgovora jednom tjedno i nekoliko puta tjedno, dok je za pretraživanje $M = 1.5$ ($SD = 1.75$), odnosno između jednom mjesečno i nekoliko puta mjesečno. Aritmetičke sredine ovih dviju varijabli i frekvencije svakog pojedinog odgovora prema državama vidljive su u *Prilogu C*, dok je broj ispitanika koji navodi pojedini medij kao izvor informacija o ratu prikazan u *Prilogu A*. Mnoga već ranije navedena istraživanja pokazala su značajne utjecaje svjedočenja traumatskim sadržajima indirektno putem medija na povećanje psihološke uznemirenosti kod populacija koje nisu same doživjele te traumatske događaje, a to bi posebno moglo doći do izražaja kod psihološki ranjivijih pojedinaca. Izostajanje povezanosti straha i konzumacije medija u našem uzorku mogao bi biti znak kako su ispitanici prerijetko izloženi medijskom sadržaju, kako su postali desenzitizirani na njega ili kako on u ispitanicima ne pojačava osjećaj prijetnje i anksioznosti. Moguće je i da su s vremenom vijesti postale manje senzacionalističke te ispitanici nisu toliko izloženi slikama i videima s traumatizirajućim sadržajem, već im one zaista služe kao prikladno informiranje o situaciji. S druge strane, pozitivna povezanost s našom drugom ljestvicom mogla bi biti indikacija da su čak i godinu dana nakon početka rata, osobe s neadaptivnim upornim mislima nešto ranjivije na utjecaje vijesti kojima su izložene. Takve osobe iste vijesti možda procjenjuju više prijetećim što izaziva snažniji osjećaj ranjivosti i distres te potencijalno dodatno izaziva pojavljivanje upornih misli. Također je moguće da se upravo zbog tih upornih misli stvara začarani krug zbog kojeg zatim i više samostalno pretražuju vijesti kao način suočavanja s njima.

Implikacije, nedostaci i buduća istraživanja

Prema našim spoznajama ovo je istraživanje prvo koje obrađuje pitanje povezanosti psihičkog zdravlja građana različitih neuključenih država i rata u Ukrajini više od godinu dana nakon započete invazije. S obzirom na to da je veliki broj ljudi diljem svijeta pogođen financijskim posljedicama koje rat donosi te je prijetnja za eskalaciju na susjedne države, iako možda manja nego u početku, još uvijek postojeća, važno je provjeriti ima li to posljedice na psihičko zdravlje populacija koje na prvu ne bismo smatrali značajno ugroženima. Iz našeg istraživanja vidimo kako se i tijekom dugotrajnijeg sukoba može uočiti

povezanost između negativnih utjecaja rata i psihološkog zdravlja ljudi, no mehanizam te povezanosti još je uvijek nejasan. Moguće je da određeni pojedinci i dalje osjećaju strah od eskalacije ili veliku zabrinutost zbog financijske situacije koju je on uzrokovao, što posljedično kod njih uzrokuje pogoršanje psihološke dobrobiti. U suprotnom smjeru, moguće je da oni pojedinci koji su inače ranjiviji za psihičke teškoće intenzivnije reagiraju na ovaj rat te osjećaju značajniji strah ili zabrinutost od ostatka populacije. U svakom slučaju, važno je prepoznati takve obrasce i rizične pojedince kako bi se stručnjaci u svakodnevnom radu s njima mogli osvrnuti na ove teme te prevenirati posljedice kroničnog stresa koje one mogu uzrokovati.

Poseban naglasak na eksplorativnu prirodu ovog istraživanja stavljamo zbog nedostataka koji su se javili. Za početak, većina naših uzoraka poprilično je mala, a razlika u broju sudionika između različitih država je velika te postoji značajan nesrazmjer između muškaraca i žena. Ovo je moglo značajno utjecati na statističke analize, ali i na samu prirodu prikupljenih podataka. Budući da je riječ o prigodnom uzorku, ne možemo generalizirati te podatke niti provjeriti je li bila prisutna samo-selekcija. Moguće je da su istraživanju pristupale one osobe koje osjećaju snažnije posljedice rata ili im je ta tema općenito zanimljivija, što je moglo dovesti do lažnog povećanja ili smanjenja uočenih razlika i povezanosti, a to bi posebice moglo doći do izražaja kod onih država u kojima je broj ljudi koji je odlučio ispuniti upitnik bio izrazito mali. Osim toga, dio upitnika koje smo koristili novi su upitnici koji nisu korišteni u drugim istraživanjima, a za naše prijevode tih upitnika nije provedena validacija. Također, javlja se pitanje primjerenosti straha kao konstrukta koji se istražuje godinu dana nakon početka invazije, ali i valjanosti FOWARS kao njegove mjere. Činjenica da su sudionici davali najviše odgovore na čestici zabrinutosti zbog ekonomskih i političkih posljedica (više i od onih koje provjeravaju strah od mogućnosti nuklearnog rata) nameće pitanje procjenjuju li i dalje sve čestice, koje su u početku rata bile dobri prediktori straha, strah ili su neke od njih postale primjerenija mjera anksioznosti ili nekog trećeg konstrukta. Specifičnije, jesu li psihometrijske karakteristike naših upitnika primjerene za korištenje godinu dana kasnije kada i razine različitih vrsta prijetnji od rata mijenjaju svoj intenzitet. Bilo bi dobro kada bi istraživanja u budućnosti detaljnije ispitala konstrukte straha, brige i anksioznosti kod populacija koje nisu direktno uključene u rat te promjene tih

konstrukata u funkciji vremena trajanja sukoba (posebice longitudinalnim istraživanjima i složenijim statističkim analizama), ali i ispitali još neke čimbenike koji bi na njih mogli utjecati, primjerice psihološku blizinu, osjećaj sličnosti s žrtvama, utjecaj vrsta medijskog sadržaja koje gledaju, područja koja izazivaju najveću brigu/strah itd.

Zaključak

Cilj našeg istraživanja bilo je provjeriti brinu li osobe starosti od 18 do 40 godina koje žive u Poljskoj, Turskoj, Srbiji, Hrvatskoj, Grčkoj, Italiji, Francuskoj i Španjolskoj i dalje zbog rusko-ukrajinskog rata te kako su različite mjere tih briga povezane sa psihičkim zdravljem, netolerancijom neizvjesnosti, rodom, konzumacijom medija te geografskom udaljenošću od sukoba. Rezultati na našem uzorku pokazali su kako sudionici iz država koje nisu direktno uključene u rusko-ukrajinski rat i godinu dana nakon početka sukoba u prosjeku osjećaju strah od rata, dok mali broj njih doživljava uporno razmišljanje o ratu. Vijesti o ratu značajno više konzumiraju muškarci, no značajno viši strah od rata uočen je kod žena, dok se uporno razmišljanje o ratu javlja jednakom čestinom kod oba roda. Uočena je razlika u mjerama konzumacije medija te trenutnog utjecaja rata između nekih od osam ispitivanih država, no ona ukazuje kako ta razlika nije proizašla iz toga koliko je svaka od država udaljena od područja sukoba. Osobe koje se rata boje više ujedno pokazuju i manje zadovoljstvo životom, više razine depresije, anksioznosti i stresa, lošiju toleranciju neizvjesnosti te češće pojavljivanje upornog razmišljanja o ratu. Što osobe doživljavaju više upornog razmišljanja o ratu to pokazuju i lošije psihičko funkcioniranje te slabiju toleranciju neizvjesnosti, ali i navode kako su češće izložene vijestima o ratu te se češće upuštaju u aktivno pretraživanje tih vijesti. Strah od rata nije bio povezan s konzumacijom medija. Istraživanje je pokazalo kako i nakon dužeg vremena postoje osobe koje su pod rizikom od negativnih utjecaja rata premda bile i tisućama kilometara udaljene od žarišta oružanog sukoba i ukazalo na čimbenike koji bi buduća istraživanja mogla implementirati u svoje nacрте kako bi se bolje razumjeli razmjeri posljedica ovog sukoba te spriječili njegovi dugotrajni utjecaji na široku populaciju Europe, ali i svijeta.

Literatura

- Akoglu, H. (2018). User's guide to correlation coefficients. *Turkish Journal of Emergency Medicine*, 18(3), 91–93. <https://doi.org/10.1016/j.tjem.2018.08.001>
- Američka psihološka asocijacija (n.d). *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/fear>
- Barchielli, B., Cricenti, C., Gallè, F., Sabella, E. A., Liguori, F., Da Molin, G., Liguori, G., Orsi, G. B., Giannini, A. M., Ferracuti, S. i Napoli, C. (2022). Climate changes, natural resources depletion, COVID-19 pandemic, and Russian-Ukrainian war: What is the impact on habits change and mental health? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 11929. <https://doi.org/10.3390/ijerph191911929>
- Benesch, C. (2012). An empirical analysis of the gender gap in news consumption. *Journal of Media Economics*, 25(3), 147–167. <https://doi.org/10.1080/08997764.2012.700976>
- Bibi, A., Lin, M., Zhang, X. C. i Margraf, J. (2020). Psychometric properties and measurement invariance of Depression, Anxiety and Stress Scales (DASS -21) across cultures. *International Journal of Psychology*, 55(6), 916–925. <https://doi.org/10.1002/ijop.12671>
- Bigg, M. M. (2023, 24. veljače). *Key moments in the Russia-Ukraine War: A timeline*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/article/ukraine-russia-war-timeline.html>
- Boehnke, K. i Schwartz, S. H. (1997). Fear of war: Relations to values, gender, and mental health in Germany and Israel. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 3(2), 149–165. https://doi.org/10.1207/s15327949pac0302_3
- Boehnke, K., Schwartz, S. H., Stromberg, C. i Sagiv, L. (1998). The Structure and Dynamics of Worry: Theory, Measurement, and Cross-National Replications. *Journal of Personality*, 66(5), 745–782. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00031>
- Bottesi, G., Ghisi, M., Altoè, G., Conforti, E., Melli, G. i Sica, C. (2015). The Italian version of the Depression Anxiety Stress Scales-21: Factor structure and psychometric properties on community and clinical samples. *Comprehensive Psychiatry*, 60, 170–181. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2015.04.005>
- Brağiel, A., & Gambin, M. (2023). Depressive symptoms and psychological pain experienced by Polish adults in the context of both the war in Ukraine and the COVID-19 pandemic. *Journal of Affective Disorders Reports*, 12, 100487. <https://doi.org/10.1016/j.jadr.2023.100487>

- Brezak, I. (2018). *Provjera faktorske strukture i psihometrijskih karakteristika hrvatskoga prijevoda Upitnika metakognitivnih uvjerenja o zdravstvenoj anksioznosti*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10670/>
- Brun, C. (2023, 2. svibnja). DecidHealth : Psychometric validation of the IUS-12 and IUS-12-H scales on French healthcare professionals. *Preprint* <http://hal.umontpellier.fr/UNIV-PARIS8-OA/halshs-04081044v2>
- Carleton, R. N. (2012). The intolerance of uncertainty construct in the context of anxiety disorders: theoretical and practical perspectives. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 12(8), 937–947. <https://doi.org/10.1586/ern.12.82>
- Carleton, R. N., Norton, P. J. i Asmundson, G. J. (2007). Fearing the unknown: A short version of the Intolerance of Uncertainty Scale. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(1), 105–117. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.03.014>
- Chatterjee, B. P. (2023, 11. lipnja). *How Sweden and Finland went from neutral to Nato*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61397478>
- Checkley, S. (1996). The neuroendocrinology of depression and chronic stress. *British Medical Bulletin*, 52(3), 597–617. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bmb.a011570>
- Chudzicka-Czupała, A., Hapon, N., Chiang, S. K., Żywiołek-Szeja, M., Karamushka, L., Lee, C. T., Grabowski, D., Paliga, M., Rosenblat, J. D., Ho, R., McIntyre, R. S. i Chen, Y. (2022). Depression, anxiety and post-traumatic stress during the Russo- Ukrainian war in 2022: A Comparison of the Populations in Poland, Ukraine and Taiwan. *Research Square. Preprint*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2181404/v1>
- Desalegn, G., Tangl, A., & Fekete-Farkas, M. (2022). From Short-Term Risk to Long-Term Strategic Challenges: Reviewing the Consequences of Geopolitics and COVID-19 on Economic performance. *Sustainability*, 14(21), 14455. <https://doi.org/10.3390/su142114455>
- Ellyatt, H. (2022, 28. siječnja). Back to reality at last? Covid rules are being dropped in Europe despite high omicron spread. *CNBC*. <https://www.cnbc.com/2022/01/27/covid-rules-are-being-dropped-in-europe-despite-high-omicron-spread.html>
- Euronews. (2022, 19. lipnja). *Global food crisis looms as Ukraine struggles to export its grain after Russian invasion*. Euronews. <https://www.euronews.com/2022/06/19/global-food-crisis-looms-as-ukraine-struggles-to-export-its-grain-after-russian-invasion>
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS (3rd ed)*. SAGE Publications.

- Freeston, M. H., Rhéaume, J., Letarte, H., Dugas, M. J. i Ladouceur, R. (1994). Why do people worry? *Personality and Individual Differences*, 17(6), 791–802. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(94\)90048-5](https://doi.org/10.1016/0191-8869(94)90048-5)
- George, D. i Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.)*. Boston: Pearson.
- Graham, T. (2022, 7. ožujka). *Preventing a wider European conflict*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/report/preventing-wider-european-conflict>
- Greening, L., Stoppelbein, L., Dhossche, D. M., & Martin, W. (2005). Psychometric evaluation of a measure of Beck's negative cognitive triad for youth: applications for African-American and Caucasian adolescents. *Depression and Anxiety*, 21(4), 161–169. <https://doi.org/10.1002/da.20073>
- Gudmundsson, E. H. (2009). Guidelines for translating and adapting psychological instruments. *Nordic Psychology*, 61(2), 29–45. <https://doi.org/10.1027/1901-2276.61.2.29>
- Hajek, A., Kretzler, B., & König, H. (2022). Fear of war and mental health in Germany. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 58(7), 1049–1054. <https://doi.org/10.1007/s00127-022-02394-9>
- Hansen, B. T., Østergaard, S. D., Sønderkov, K. M. i Dinesen, P. T. (2016). Increased incidence rate of Trauma- and Stressor-Related Disorders in Denmark after the September 11, 2001, terrorist attacks in the United States. *American Journal of Epidemiology*, 184(7), 494–500. <https://doi.org/10.1093/aje/kww089>
- Hansen, B. T., Dinesen, P. T. i Østergaard, S. D. (2017). Increased incidence rate of trauma- and stressor-related disorders in Denmark after the Breivik attacks in Norway. *Epidemiology*, 28(6), 906–909. <https://doi.org/10.1097/ede.0000000000000705>
- Hinde, R. A. (1997). War: some psychological causes and consequences. *Interdisciplinary Science Reviews*, 22(3), 229–245. <https://doi.org/10.1179/isr.1997.22.3.229>
- Holman, E. A., Garfin, D. R. i Silver, R. C. (2013). Media's role in broadcasting acute stress following the Boston Marathon bombings. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111(1), 93–98. <https://doi.org/10.1073/pnas.1316265110>
- Hopwood, T. L. i Schutte, N. S. (2017). Psychological outcomes in reaction to media exposure to disasters and large-scale violence: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, 7(2), 316–327. <https://doi.org/10.1037/vio0000056>

- Huntley, C. D., Young, B., Smith, C. T. i Fisher, P. (2020). Uncertainty and test anxiety: Psychometric properties of the Intolerance of Uncertainty Scale – 12 (IUS-12) among university students. *International Journal of Educational Research*, 104, 101672. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101672>
- Hyland, P., Vallières, F., Shevlin, M., Karatzias, T., Ben-Ezra, M., McElroy, E., Vang, M. L., Lorberg, B. i Martsenkovskiy, D. (2023). Psychological consequences of war in Ukraine: assessing changes in mental health among Ukrainian parents. *Psychological Medicine*, 1–3. <https://doi.org/10.1017/s0033291723000818>
- Jawaid, A., Gomółka, M. i Timmer, A. (2022). Neuroscience of trauma and the Russian invasion of Ukraine. *Nature Human Behaviour*, 6(6), 748–749. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01344-4>
- Jovanović, V., Gavrilov-Jerković, V., Žuljević, D. i Brdarić, D. (2014). Psychometric evaluation of the depression anxiety stress scales-21 (DASS-21) in a Serbian student sample. *Psihologija*, 47(1), 93–112. <https://doi.org/10.2298/psi1401093j>
- Kalcza-Janosi, K., Kotta, I., Marschalko, E. E. i Szabó, K. (2022, March 24). The Fear of War Scale (FOWARS): development and initial validation. *Preprint* <https://doi.org/10.31234/osf.io/sfz2v>
- Kim, Y. i Hagquist, C. (2018). Trends in adolescent mental health during economic upturns and downturns: a multilevel analysis of Swedish data 1988-2008. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 72(2), 101–108. <https://doi.org/10.1136/jech-2017-209784>
- Konstantinov, V., Reznik, A. i Isralowitz, R. (2022a). The impact of the Russian–Ukrainian war and relocation on civilian refugees. *Journal of Loss & Trauma*, 28(3), 267–269. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2093472>
- Konstantinov, V., Reznik, A. i Isralowitz, R. (2022b). Update: Civilian refugees of the Russian–Ukrainian war. *Journal of Loss & Trauma*, 28(6), 568–570. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2135288>
- Krizmanić, M. (1993). Stres u ratu. Fučkar, G., Havelka, M. i Kolesarić, V. (Ur.), *Psihološka pomoć ratnim stradalnicima* (str. 6-9). Dobrobit – dobrotvorno udruženje
- Kurapov, A., Pavlenko, V., Drozdov, A., Безлюдна, B., Reznik, A. i Isralowitz, R. (2022). Toward an understanding of the Russian-Ukrainian war impact on university students and personnel. *Journal of Loss & Trauma*, 28(2), 167–174. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>

- Lauri Korajlija, A., Mihaljević, I. i Jokić-Begić, N. (2019). Single-Item Life Satisfaction Measurement. *Socijalna Psihijatrija*, 47(4), 449–469. <https://doi.org/10.24869/spsih.2019.449>
- Lauriola, M., Mosca, O. i Carleton, R. N. (2016). Hierarchical factor structure of the Intolerance of Uncertainty Scale short form (IUS-12) in the Italian version. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 23(3), 377–394. <https://doi.org/10.4473/tpm23.3.8>
- Lee, S. A. (2020). How much “Thinking” about COVID-19 is clinically dysfunctional? *Brain Behavior and Immunity*, 87, 97–98. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.04.067>
- Linley, P. A., Joseph, S., Cooper, R. H., Harris, S. i Meyer, C. (2003). Positive and negative changes following vicarious exposure to the September 11 terrorist attacks. *Journal of Traumatic Stress*, 16(5), 481–485. <https://doi.org/10.1023/a:1025710528209>
- Lončar, J. (2022). Ukrajinsko-ruski sukob i odgovor Europske unije. *Geografski horizont*, 68 (2), 7-16. <https://hrcak.srce.hr/clanak/427687>
- Lovibond, S.H. i Lovibond P.F. (1995). *Manual for the Depression Anxiety Stress Scales*. Sydney: Psychology Foundation
- Lyrakos, G., Arvaniti, C., Smyrnioti, M. i Kostopanagiotou, G. (2011). Translation and validation study of the depression anxiety stress scale in the greek general population and in a psychiatric patient’s sample. *European Psychiatry*, 26(S2), 1731. [https://doi.org/10.1016/s0924-9338\(11\)73435-6](https://doi.org/10.1016/s0924-9338(11)73435-6)
- Makara-Studzińska, M., Tyburski, E., Załuski, M., Adamczyk, K., Mesterhazy, J. i Mesterhazy, A. (2022). Confirmatory factor analysis of three versions of the Depression Anxiety stress scale (DASS-42, DASS-21, and DASS-12) in Polish adults. *Frontiers in Psychiatry*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.770532>
- Masters, J. (2023, 14. veljače). *Ukraine: Conflict at the crossroads of Europe and Russia*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>
- Mihić, L., Sokić, J., Samac, N. i Ignjatović, I. (2014). Srpska adaptacija i validacija upitnika netolerancije na neizvesnost. *Primenjena Psihologija*, 7(3–1), 347–370. <https://doi.org/10.19090/pp.2014.3-1.347-370>
- Milosavljević, B., Savić, J., Gutović, V. i Kutlača, M. (1996). Rat, ratno okruženje i sindrom ratne psihičke traume djece. *Psihologija*, 4, 465-476. <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0048-5705/1996/0048-57059604465M.pdf>

- Ministarstvo vanjskih i europskih poslova. (n.d.). *NATO*. <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/nato/21908>
- Moshagen, M. i Hilbig, B. E. (2022, 7 ožujka). Citizens' Psychological Reactions following the Russian invasion of the Ukraine: A cross-national study. *Preprint*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/teh8y>
- Mottola, F., Gnisci, A., Kalaitzaki, A., Vintilă, M., & Sergi, I. (2023). The impact of the Russian-Ukrainian war on the mental health of Italian people after 2 years of the pandemic: risk and protective factors as moderators. *Frontiers in Psychology, 14*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1154502>
- Mudyń, K. (2019). Tolerancja niepewności a szacowany konsensus i efekt fałszywej zgodności. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, 12*, 39–62. <https://doi.org/10.24917/20845596.12.2>
- Murthy, R. S. (2006). Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World Psychiatry, 5*(1), 25–30. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1472271/>
- Pearman, O., Boykoff, M., Osborne-Gowey, J., Aoyagi, M., Ballantyne, A. G., Chandler, P., Daly, M. B., Doi, K., Fernández-Reyes, R., Gómez, I. J., Nacu-Schmidt, A., McAllister, L., McNatt, M., Mocatta, G., Petersen, L. K., Simonsen, A. H. i Ytterstad, A. (2021). COVID-19 media coverage decreasing despite deepening crisis. *The Lancet Planetary Health, 5*(1), e6–e7. [https://doi.org/10.1016/s2542-5196\(20\)30303-x](https://doi.org/10.1016/s2542-5196(20)30303-x)
- Pfefferbaum, B., Newman, E., Nelson, S., Nitiéma, P., Pfefferbaum, R. L., i Rahman, A. (2014). Disaster media coverage and psychological Outcomes: Descriptive findings in the Extant Research. *Current Psychiatry Reports, 16*(9). <https://doi.org/10.1007/s11920-014-0464-x>
- Pineda Sánchez, D. (2018). *Procesos transdiagnósticos asociados a los síntomas de los trastornos de ansiedad y depresivos*. [Neobjavljeni doktorski rad]. Universidad Nacional de Educación a Distancia Facultad de Psicología. http://e-spacio.uned.es/fez/eserv/tesisuned:ED-Pg-PsiSal-Dpineda/PINEDA_SANCHEZ_DAVID_Tesis.pdf
- Plačko, V. (1999). Vojni invalidi Domovinskog rata na području Križevaca i posttraumatski stresni poremećaj. *Polemos, 2* (3-4), 187-206. <https://hrcak.srce.hr/2879>
- Poletti, M., Preti, A. i Raballo, A. (2022). From economic crisis and climate change through COVID-19 pandemic to Ukraine war: a cumulative hit-wave on adolescent future thinking and mental well-being. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01984-x>

- Psihološka zaklada Australije. (2022, 22 lipnja). *Depression Anxiety Stress Scales - DASS*. <https://www2.psy.unsw.edu.au/groups/dass/>
- Rao, P. (2023, 21. travnja). *Mapped: Ukrainian refugee destinations by the numbers*. Visual Capitalist. <https://www.visualcapitalist.com/cp/mapped-ukrainian-refugee-destinations/>
- Riad, A., Drobov, A., Krobot, M., Antalová, N., Alkasaby, M. A., Peřina, A. i Kořćık, M. (2022). Mental Health Burden of the Russian-Ukrainian War 2022 (RUW-22): Anxiety and Depression Levels among Young Adults in Central Europe. *International journal of environmental research and public health*, 19(14), 8418. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148418>
- Rozanov, V., Franćiřković, T., Marinić, I., Macarenco, M. M., Letica-Crepulja, M., Muřinić, L., Jayatunge, R. M., Sisask, M., Vevera, J., Wiederhold, B. K., Wiederhold, M. D., Miller, I. i Pagkalos, G. (2018). Mental health consequences of war conflicts. In *Springer eBooks* (pp. 281–304). https://doi.org/10.1007/978-3-319-70554-5_17
- Sarićam, H. (2014). BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜK ÖLÇEĞİ (BTÖ-12) TÜRKÇE FORMU: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIřMASI. *Route Education and Social Science Journal*, 1(3), 148. <https://doi.org/10.17121/ressjournal.109>
- Schlenger, W. E., Caddell, J. M., Ebert, L., Jordan, B., Rourke, K., Wilson, D., Thalji, L., Dennis, J. M., Fairbank, J. A. i Kulka, R. A. (2002). Psychological reactions to terrorist attacks. *JAMA*, 288(5), 581. <https://doi.org/10.1001/jama.288.5.581>
- Scholten, S., Velten, J., Bieda, A., Zhang, X. C. i Margraf, J. (2017). Testing measurement invariance of the Depression, Anxiety, and Stress Scales (DASS-21) across four countries. *Psychological Assessment*, 29(11), 1376–1390. <https://doi.org/10.1037/pas0000440>
- Simos, G. i Nisyraiou, A. (2023). Factor Structure, Validity and Reliability of the Intolerance of Uncertainty Scale -12 (IUS-12) in a Greek undergraduate sample. *Psychiatry International*, 4(2), 68–78. <https://doi.org/10.3390/psychiatryint4020010>
- Skalski, S., Konaszewski, K., Büssing, A. i Surzykiewicz, J. (2022). Resilience and Mental Well-Being During the COVID-19 Pandemic: Serial mediation by persistent thinking and anxiety about coronavirus. *Frontiers in Psychiatry*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.810274>
- Surzykiewicz, J., Skalski, S., Niesiołędzka, M., Gładysz, O. i Konaszewski, K. (2022). Brief screening measures of mental health for war-related dysfunctional anxiety and negative persistent thinking. *Personality and Individual Differences*, 195, 111697. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111697>

- Thoresen, S., Aakvaag, H. F., Wentzel-Larsen, T., Dyb, G. i Hjemdal, O. K. (2012). The day Norway cried: Proximity and distress in Norwegian citizens following the 22nd July 2011 terrorist attacks in Oslo and on Utøya Island. *European Journal of Psychotraumatology*, 3(1). <https://doi.org/10.3402/ejpt.v3i0.19709>
- USA for UNHCR. (n.d.). *Ukraine Refugee Crisis: Aid, Statistics and news*. <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>
- Wayment, H. A. (2004). It could have been me: Vicarious victims and disaster-focused distress. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 515–528. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167203261892>
- Wilson, E., Stapinski, L., Dueber, D., Rapee, R. M., Burton, A. L. i Abbott, M. J. (2020). Psychometric properties of the Intolerance of Uncertainty Scale-12 in generalized anxiety disorder: Assessment of factor structure, measurement properties and clinical utility. *Journal of Anxiety Disorders*, 76, 102309. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102309>
- Zanon, C., Brenner, R. E., Baptista, M. N., Vogel, D. L., Rubin, M., Al-Darmaki, F. R., Gonçalves, M., Heath, P. J., Liao, H., Mackenzie, C. S., Topkaya, N., Wade, N. G. i Zlati, A. (2020). Examining the dimensionality, reliability, and invariance of the Depression, Anxiety, and Stress Scale–21 (DASS-21) across eight countries. *Assessment*, 28(6), 1531–1544. <https://doi.org/10.1177/1073191119887449>

Prilozi

Prilog A: Demografski podaci cijelog uzorka

		Frekvencije	%	<i>N</i>
Veličina mjesta u kojem su živjeli najveći dio života	Mjesto/selo s ≤10,000 stanovnika	212	26.2	808
	Grad s >10,000 stanovnika	201	24.9	
	Grad s >100,000 stanovnika	146	18.1	
Partnerski status	Nisu u vezi	457	56.6	808
	U vezi, ali ne žive zajedno	275	34.0	
	Žive s partnerom/icom	74	9.2	
	Rastavljeni	1	0.1	
	Udovci	1	0.1	
Socioekonomski status	Ne mogu procijeniti	41	5.1	808
	Znatno niži od prosjeka	33	4.1	
	Nešto niži od prosjeka	114	14.1	
	Prosječan	390	48.3	
	Nešto viši od prosjeka	203	25.1	
	Znantno viši od prosjeka	27	3.3	
Radni status	Učenik/ica	4	0.5	808
	Student/ica	681	84.3	
	Zaposlen/a	95	11.8	
	Nezaposlen/a	13	1.6	
	Ostalo	15	1.9	
Najviša završena razina obrazovanja	Osnovna škola	1	0.1	808
	Srednja škola	406	50.2	
	Preddiplomski studij	319	39.5	
	Diplomski studij	77	9.5	
	Postdiplomski studij	5	0.6	
Trenutna godina studija	1. godina preddiplomskog	159	23.9	665
	2. godina preddiplomskog	107	16.1	
	3. godina preddiplomskog	132	19.8	
	4. godina preddiplomskog	81	12.2	
	1. godina diplomskog	82	12.3	

	2. godina diplomskog	98	14.7	
	Poslijediplomski	6	0.9	
Područje studija	Medicinske i zdravstvene znanosti	23	3.5	665
	Obrazovanje i socijalna skrb	67	10.1	
	Društvene znanosti	155	23.3	
	Prirodne znanosti	117	17.6	
	Tehničke znanosti	89	13.4	
	Ekonomija	16	2.4	
	Pravo	5	0.8	
	Umjetničke i humanističke znanosti	97	14.6	
	Agronomija, šumarstvo i veterina	10	1.5	
	Drugo	86	12.9	
	Vjera	Vjernici koji prakticiraju svoju vjeru	261	
Vjernici koji ne prakticiraju svoju vjeru		177	21.9	
Ateisti		232	28.7	
Neodlučni po pitanju vjere		138	17.1	
Religija	Katolici	250	56.9	439
	Pravoslavci	123	28.0	
	Protestanti	1	0.2	
	Muslimani	57	13.0	
	Budisti	1	0.2	
	Drugo	7	1.6	
Izvor informacija o ratu	Društvene mreže	555		
	Digitalni novinski portali	436		
	Televizija	360		
	Radio	85		
	Drugo	75		
	Novine	70		

Prilog B: Vrijednosti Cronbach α podljestvica i ukupnih rezultata korištenih ljestvica prema jeziku upitnika

	Polj.		Tur.		Srp.		Hrv.		Grč.		Tal.		Fran.		Španj.	
	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>	α	<i>N</i>
Doživljajna podljestvica	.80	103	.86	93	.86	141	.89	295	.66	53	.52	67	.74	31	.91	25
Fiziološka podljestvica	.88	103	.89	93	.88	141	.90	295	.84	53	.88	67	.87	31	.84	25
FOWARS	.89	103	.90	93	.89	141	.92	295	.78	53	.81	67	.86	31	.90	25
WPTS	.81	100	.90	87	.90	133	.90	287	.91	53	.88	65	.64	25	.93	25
IUS-12	.87	97	.87	79	.90	125	.89	279	.83	52	.90	63	.85	24	.87	23
DASS-21	.95	87	.92	74	.96	120	.95	263	.93	46	.96	58	.95	24	.92	20

Legenda: FOWARS = Ljestvica straha od rata, WPTS = Ljestvica upornog razmišljanja o ratu; IUS-12 = Skala netolerancije neizvjesnosti-12; DASS-21 = Ljestvice depresije, anksioznosti i stresa -21

Prilog C: Prosječni rezultati na mjerenim varijablama i postoci pojedinih odgovora na pitanja povezana s konzumacijom medija

		Pol.	Tur.	Srb.	Hrv.	Grč.	Ita.	Fran.	Španj.
FOWARS	<i>M (SD)</i>	3.29 (0.77)	3.88 (0.72)	3,37 (0.80)	3.05 (0.84)	3.46 (0.55)	3.26 (0.59)	3.05 (0.69)	3.24 (0.80)
	<i>N</i>	102	93	140	296	52	69	33	23
WPTS	<i>M (SD)</i>	10.32 (3.43)	11,45 (4.85)	10.35 (4.77)	9.52 (3.91)	10.67 (3.93)	11.66 (4.84)	9.37 (2.00)	8.39 (1.83)
	<i>N</i>	99	87	132	288	52	67	27	23
DASS-21	<i>M (SD)</i>	18.74 (14.86)	22.99 (11.36)	19.15 (14.97)	13.62 (12.71)	21.82 (12.41)	22.45 (15.60)	16.23 (14.22)	18.17 (11.85)
	<i>N</i>	85	75	120	263	45	60	26	18
DASS- Depresija	<i>M (SD)</i>	6.51 (5.49)	8,95 (4.83)	5,81 (5.57)	4,35 (4.62)	6,78 (5.18)	8,20 (6.07)	6,00 (6.16)	5,89 (4.25)
	<i>N</i>	85	75	120	263	45	60	26	18
DASS- Anksioznost	<i>M (SD)</i>	4.56 (5.05)	5,80 (3.72)	4,63 (4.92)	3,38 (4.11)	5,80 (4.04)	5,92 (5.29)	3,62 (4.01)	4,72 (5.14)
	<i>N</i>	85	75	120	263	45	60	26	18
DASS- Stres	<i>M (SD)</i>	7.67 (5.48)	8,24 (4.18)	8,71 (5.74)	5,89 (5.11)	9,24 (4.95)	8,33 (5.45)	6,62 (5.43)	7,56 (4.29)
	<i>N</i>	85	75	120	263	45	60	26	18
Zadovoljstvo životom	<i>M (SD)</i>	6.44 (2.21)	5.27 (2.42)	7.38 (2.08)	7.34 (1.75)	6.31 (2.02)	6.78 (1.89)	7.21 (1.69)	7.30 (1.66)
	<i>N</i>	102	93	140	296	52	69	33	23
IUS-12	<i>M (SD)</i>	40.58 (9.17)	39.76 (8.80)	35.94 (9.89)	36.03 (9.17)	35.45 (7.35)	35.48 (9.82)	33.31 (9.43)	34.62 (8.78)
	<i>N</i>	96	79	125	279	51	65	26	21
Izloženost vijestima *	<i>M</i>	4.26	2.76	3.66	3.43	2.73	4.22	3.79	2.96
	Nikada	0.98	4.30	4,2	1.69	13.46	2.90	3.03	8.70
	Jednom mjesечно	5.88	17.20	5.71	11.49	11.54	1.45	6.06	17.39

	Nekoliko puta mjesečno	10.78	32.26	14.29	21.96	23.08	10.14	12.12	17.39
	Jednom tjedno	4.90	9.68	15.71	14.86	15.38	8.70	6.06	4.35
	Nekoliko puta tjedno	33.33	24.73	32.86	23.31	21.15	34.78	45.45	39.13
	Jednom dnevno	14.71	4.30	10.00	10.81	7.69	17.39	15.15	4.35
	Nekoliko puta dnevno	29.41	7.53	17.14	15.88	7.69	24.64	12.12	8.70
	<i>M</i>	2.24	1.42	1.14	1.36	1.48	2.56	1.64	2.96
Pretraživanje vijesti *	Nikada	24.51	38.71	55.00	43.58	36.54	24.64	27.27	65.22
	Jednom mjesečno	18.63	18.28	14.29	24.66	28.85	5.80	30.30	17.39
	Nekoliko puta mjesečno	17.65	21.51	10.00	11.15	13.46	18.84	12.12	13.04
	Jednom tjedno	12.75	6.45	9.29	5.07	7.69	13.04	15.15	-
	Nekoliko puta tjedno	9.80	13.98	5.71	7.43	5.77	24.64	12.12	4.35
	Jednom dnevno	7.84	1.08	5.00	4.05	7.69	2.90	3.03	-
	Nekoliko puta dnevno	8.82	38.71	55.00	4.05	36.54	10.14	-	-
	<i>N</i>	102	93	140	296	52	69	33	23

Legenda: * = Vrijednosti pridružene odgovorima na varijablama predstavljaju postotak sudionika koji su dali pojedini odgovor na ljestvici, a broj sudionika u svakoj grupi isti je za obje varijable te je prikazan u zadnjem redu tablice; *N* = broj ispitanika u pojedinoj analizi, *M* = aritmetičke sredine; FOWARS = Ljestvica straha od rata, WPTS = Ljestvica upornog razmišljanja o ratu; IUS-12 = Skala netolerancije neizvjesnosti-12; DASS-21 = Ljestvica depresije, anksioznosti i stresa -21